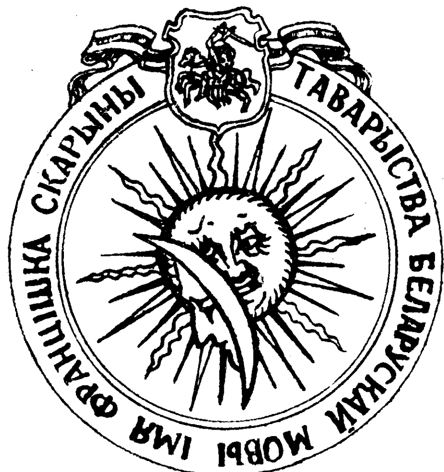
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) ◈ 47(103) ◈ 25 лістапада 1992 г. ◈ Кошт 1 рубель (Па падпісцы — 10 кап.)

У сувязі з угодкамі Слуцкага паўстання

З Аўстраліі прыйшоў ліст ад лідэраў беларускай эміграцыі спадароў Міхася Зуя і Віталя Цярпіцкага. Яны вітаюць грамадзян Беларусі з 72-мі ўгодкамі Слуцкага паўстання, якое выбухнула 21 лістапада 1920 года супраць бальшавіцкага ўціску, нацыянальнага здзеку і ўціску сялян. Случчакі, адзначаецца ў лісце, баранілі ад нялюдскага здзеку не толькі сябе, але і ўсю Беларусь. Памяць пра тое засталася назаўсёды ў беларускай свядомасці.

Выказваецца трывога, што ў Рэспубліцы яшчэ і цяпер кіруе фактычна старая камуністычная гвардыя, якая пагарджае нацыянальнымі інтарэсамі народа.

Аднак, гаворыцца ў лісце, верым, што наша агульнае змаганне за вольную Беларусь дапаможа ёй стаць у шэраг квітнеючых краін свету, а тое, што робіць дзеля гэтага беларуская эміграцыя, знойдзе цёплы водгук на Бацькаўшчыне.

Дзяды: запальванне свечак памяці перад будынкам МУС (колішні НКУС) у Менску.
Фота Аркадзя МІКАЛАЕВА, Белінфарм.

ПАРУШАНЫ ПРАВЫ НАРОДА

Так лічыць Апазіцыя БНФ у Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь, якая распаўсюдзіла адпаведную Заяву

Пастанова Вярхоўнага Савета РБ ад 29 кастрычніка 1992 г., у якой праігнаравана ініцыятыва больш як 442 тысячаў грамадзянаў аб правядзенні рэферэндуму адносна роспуску цяперашняга парламента і правядзення датэрміновых выбараў,— гаворыцца ў Заяве,— сведчыць пра адкрытую пагарду да рэалізацыі неад'емнага права народа на волевыяўленне. А тым часам,— гаворыцца ў Заяве,— кіруючая большасць у Вярхоўным Савеце, якая так нічога і не зрабіла для паляпшэння жыцця народа, засведчыла на гэтай сесіі выразныя тэндэнцыі, накіраваныя супраць існавання беларускай дзяржавы і беларускай нацыі. Гэта выявілася ў непрыняцці новай Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, у тармажэнні эканамічных пераўтварэнняў, у непавазе да дзяржаўнай беларускай мовы і сімвалаў беларускай дзяржавы, у імкненні ўцягнуць нейтральную Беларусь у ваенны блок з Расіяй, у спробах захаваць адміністрацыйна-сацыялістычны лад і аднавіць КПБ — КПСС. Антыдзяржаўная палітыка ёсць палітыка антынародная, бо, не маючы сваёй дзяржавы, народ не можа распараджацца вынікам сваёй працы.

Дэпутаты Апазіцыі заявілі таксама аб сваім намеры і надалей змагацца ўсімі законнымі сродкамі за выкананне Канстытуцыі і не дазволіць бесперашкодна парушаць правы чалавека, зневажаць духоўныя і матэрыяльныя інтарэсы народа, дыскрэдытаваць, карыстаючыся сваёй беспакаранасцю, беларускую дзяржаву.

Заяву падпісалі народныя дэпутаты Рэспублікі Беларусь: З. Пазьняк, В. Голубеў, Г. Сямдзянава, С. Навумчык, Л. Зданевіч, Г. Грушавы, С. Антончык, У. Заблоцкі, Ю. Беленькі, Л. Тарасенка, С. Папкоў, Я. Новікаў, І. Германчук, Л. Баршчэўскі, Л. Дзейка, П. Холад, А. Шут, А. Трусаў, В. Какоўка, М. Аксаміт, Я. Глушкевіч, М. Крыжаноўскі, С. Бабачонак, М. Маркевіч, А. Паруль, І. Пырх, Я. Бядулін, В. Малашка, В. Алампіеў, М. Мацюшонак, С. Слабчанка, Я. Цумараў.

ПОСТУП ТЫДНЯ

18 ЛІСТАПАДА Ў КАНФЕРЭНЦ-ЗАЛЕ ДОМА ЛІТАРАТАРА АДБЫЛОСЯ ПАСЯДЖЭННЕ РЭСПУБЛІКАНСКАЙ РАДЫ ТБМ ІМЯ Ф. СКАРЫНЫ, НА ЯКІМ ПРЫНЯТА РАШЭННЕ ПРАВЕСЦІ ЧАРГОВЫ З'ЕЗД ТАВАРЫСТВА Ў САКАВІКУ 1993 ГОДА.

У МЕНСКУ ПРАЙШЛА РЭСПУБЛІКАНСКАЯ КАНФЕРЭНЦЫЯ «ПРАБЛЕМЫ БЕЛАРУСКАГА ПРАВАПІСУ». Найбольш цікавыя матэрыялы з канферэнцыі будуць змешчаны ў бліжэйшых нумарах «Нашага слова».

ПАСЛЯ СУСТРЭЧЫ КІРАЎНІКОЎ УРАДАЎ КРАІН СНД У МАСКВЕ СТАРШЫНЯ САВЕТА МІНІСТРАЎ РБ ВЯЧАСЛАЎ КЕБІЧ НА ПРЭС - КАНФЕРЭНЦЫІ, АДКАЗВАЮЧЫ НА ПЫТАННІ ЖУРНАЛІСТАЎ АБ ЛЁСЕ САДРУЖНАСЦІ, СКАЗАЎ, што «парушальнікам спакою» ніколі не быў і быць не збіраецца. Наадварот, мае намер рабіць усё, што ад яго залежыць, каб СНД жыла. А ці варта?

Ніл ГІЛЕВІЧ: Гэтак званае двухмоўе пераходзіць у рускае аднамоўе

Выступленне на сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь

І з гэтай трыбуны, і ў друку шмат разоў гучалі прапановы зрабіць дзяржаўнымі ў Рэспубліцы Беларусь дзве мовы — апрача беларускай, яшчэ і рускую, і замацаваць гэта ў нашым Асноўным Законе — у Канстытуцыі. Дазвольце выказацца па гэтым пытанні і мне. Напачатку я хацеў бы нагадаць, якое значэнне надавалі мове тыя, што вызначалі і ажыццяўлялі на нашай беларускай зямлі дзяржаўную палітыку.

Сто з чвэрцю гадоў назад духоўны паплечнік Мураўёва-вешальніка, папячыцель Віленскай вучэбнай акругі Карнілаў пісаў, што ў справе абрусення ці русіфікацыі Паўночна-Заходняга краю (г. зн. Беларусі) сто тысяч рускіх штыкоў не зробяць таго, што зробіць адна руская школа. Геніяльна сказана! Лепш выказаць гэту жахлівую ісціну бадай немагчыма. Так, ні 100 тысяч штыкоў, ні 100 тысяч бізуноў ці нагаек, ні 100 тысяч кайданоў ці наручнікаў не зробяць таго, што зробіць адна школа!

Дарэчы, гэту ісціну выдатна засвоіў і прымяніў на практыцы вядомы кіраўнік Польскай дзяржавы Юзаф Пілсудскі. Калі палавіна нашай краіны ў выніку палітычных махінацый дужэйшых суседзяў адышла, паводле ганебнага Рыжскага пагаднення, пад Польшчу — з чаго пачаў на акупаваных беларускіх землях Пілсудскі? З ліквідацыі беларускіх школ. За паўтара дзесятка гадоў ад многіх соцень беларускіх школ на ўсёй вялізнай тэрыторыі Заходняй Беларусі не засталося аніводнай! Паўтараю і падкрэсліваю — аніводнай. Падчыстую ўсе былі пераведзены на польскую мову — каб і напаміну пра Беларусь не было! Дзеля чаго ён гэта зрабіў? Дзеля таго, каб усіх дзетак беларусаў ператварыць у палякаў. Выхаваць чалавека з маленства ў польскай мове, у польскім духу, ды яшчэ абярнуць у каталіцкую веру ды пераканаць, што польскасць вышэй за беларускасць — і ўсё гатова: застаецца перапісаць у пашпарце нацыянальнасць. І толькі. Так і рабілася...

У 30—50-ыя гады зачыняць беларускія школы на Беларусі, а дакладней, перарабляць іх на рускія ўзяліся новыя гаспадары нашага лёсу — валадары Крамля і іх мясцовыя, тутэйшыя апрычнікі. Узяліся так самаахвяра, што калі б не вядомыя перамены ў жыцці, то прайшло б яшчэ гадоў 20—30 — і апошняя б з многіх тысяч беларускіх школ на Беларусі знікла б. Да гэтага ішло — няўхільна і поўным ходам, і ўсе мы з вамі з'яўляемся сведкамі нялюдскага працэсу. А ў імя чаго праводзілася ліквідацыя беларускіх школ на гэты раз? А ў імя ўсё той жа мэты: асіміляваць беларускі народ, для чаго напачатку трэба пазбавіць яго ўласнай мовы, а значыць — уласнага аблічча, вытравіць дарэшты нацыянальную самасвядомасць — і ён трохі-патрохі сыдзе з гістарычнай арэны ў небыццё.

Шаноўныя дэпутаты! Статус адзінай дзяржаўнай надаў беларускай мове Вярхоўны Савет папярэдняга склікання — гэтым ён і ўвойдзе ў гісторыю, хоць на мітынгах дэмакратаў яго называлі кансерватыўным, партыйна-наменклатурным і г.д. Цяпер у гэтай зале выспела іншая ідэя, з якою нашаму Вярхоўнаму Савету прапануецца ўвайсці ў гісторыю, а іменна: адабраць у беларускай мовы статус адзінай дзяржаўнай мовы і тым самым асудзіць яе на далейшы заняпад і прыгнечанне. Нам прапануецца зрабіць гэты замах на родную мову дэмакратычна — прыдушыць яе сваімі рукамі.

(Працяг на с. 2).

На здымку — тры браты і сястрычка. Коля — старэйшы. Малодшыя — Віця, Сярожа, Таня. А прозвішча ў дзетак — Адамы. Раней разам з бацькамі жылі ў Расіі, а зараз пераехалі на Стаўбцоўшчыну. Усе вучацца ў Мікалаеўшчынскай сярэдняй школе.

На коласаўскім свяце паэзіі ва ўрочышчы Бервянец браты і сястра Адамы не былі абыякавымі назіральнікамі, бо імкнуцца да паяднання з беларускім словам. Марыць трывала замацавацца на Беларусі, разгледзець свет нашай прыроды, спасцігнуць харство беларускай душы. Дапамагае дзецям у гэтым мастацкая літаратура.

Коля Адам бліжэй за астатніх да літаратуры, да творчасці. Напісаў нават, як сам прызнаўся, два раманы (!). Хто ведае, мо прыйдзе час, калі Коля пачне пісаць творы па-беларуску. А пакуль таленавіты падлетак чытае і радуецца тым адкрыццям, якія знаходзіць у Купалы і Коласа, у Караткевіча і Мележа. Захапляецца Коля і прыгодніцкай літаратурай. Чытае, раіць прачытаць сябрам кнігі Янкі Маўра, Алеся Якімовіча. Уладзіміра Шыціка і іншых.

А.К.

З рэдакцыйнай пошты

Рэч, неабходная ўсім

Хачу выказаць супрацоўнікам рэдакцыі вялікую падзяку за газету. У бязмежным асяроддзі тэндэнцыйных рускамоўных газетак «Наша слова» — адно з тых выданняў, што як паратунак, выйсце з моўнага, а дакладней, бязмоўнага вакууму. Я з'яўляюся вашым чытачом і падпісчыкам ужо трэці год. Хачу адзначыць, што «Наша слова» — рэч, неабходная ўсім нам, беларусам, як паветра. У яе і мова не казённая, чыстая. Мне газета вельмі падабаецца, і калі б падпіска ні каштавала, буду верным сябрам і падпісчыкам «Нашага слова».

Хачу таксама папрасіць, каб надрукавалі на сваіх старонках песню «Лявоніха» на словы М. Багдановіча. І наогул, як мага больш друкуйце беларускіх песняў. Жадаю поспехаў у вашай нялёгкай працы.

А. КАРЗЮК.

г. Менск.

АД РЭДАКЦЫІ. Дзякуем за добрыя словы. А беларускія песні будзем друкаваць абавязкова. Дарэчы, пачатак зроблены. Напрыклад, глядзіце № 41.

ПРАДПРЫМАЛЬНІКІ ДЛЯ БЕЛАРУШЧЫНЫ

Малое прадпрыемства «АГУЛ» (дырэктар — Уладзімір Цярохін) і навукова-вытворчае аб'яднанне «Чмель» пералічылі на рахунак ТБМ імя Ф. Скарыны 3150 рублёў на падпіску беларускамоўных выданняў. За гэтыя грошы па 2 асобнікі газеты «Наша слова» будуць атрымліваць усе школы Савецкага і Першамайскага раёнаў беларускай сталіцы. А для Менскага суворaўскага ваеннага вучылішча выпісана 7 экземпляраў газеты «Наша слова», а таксама па аднаму паасобніку газет «Звязда», «Культура», «Літаратура і мастацтва», «Наша ніва», часопісаў «Спадчына» і «Беларуская мінуўшчына».

Беларускамоўныя газеты і часопісы за кошт згаданых прадпрымальнікаў будуць атрымліваць і ў санаторналясной школе № 2 г. Менска.

А.К.

І гэта ўсё пра нас

Давайце ўдакладнім

Атрымліваючы газету «Наша слова», я спадзяваўся, што праз яе буду даведвацца пра нешта новае, цікавае не толькі з гісторыі і жыцця брацкага народа, які з дзяцінства гадоў мне вельмі падабаўся і які я вельмі люблю, але і з гісторыі руска-беларускіх кантактаў станоўчага характару, якія не раз'ядноўваліся б нашы народы, а аб'ядноўвалі! Але замест гэтага я сустрэў толькі нянавісць да ўсяго рускага, савецкага... І ўсё непрыхаваная і непрыстойная хлусня! Хлусня ва ўсім! Пачынаючы ад гістарычнага факта, канчаючы простым побытавым.

Яўгеній ЦЯРОХІН.

г. Жыгулёўск, Расія.

АД РЭДАКЦЫІ. Па-першае, шкадуем, што наш паважаны чытач з Жыгулёўска злучыў рускае з савецкім. Савецкае, па нашаму разуменню, якраз было інтэрнацыянальным няшчасцем усіх народаў, якія трапілі ў сталёвыя абдымкі бальшавіцкага СССР. Іншая справа, што ўсё гэта прыкрывалася так званай «рускай ідэяй» пра спалучэнне суседзяў менавіта ў Расійскую імперыю. Але нават да савецкага мы ні ў якім разе не хацелі б выхоўваць нянавісць — крый Божа! А тым больш да рускіх. Нават з-за блізкага суседства нашых народаў гэта было б значна больш, чым глупствам. І мы прымаем крыўку шаноўнага чытача адносна недастатковасці ў нас інфармацыі пра «руска-беларускія кантакты станоўчага характару». Як толькі яна з'явіцца, абавязкова надрукуем.

Што да «хлусні», то пажадана б хоць нейкія канкрэтныя прыклады, доказы. Бо мы ў прынцыпе не толькі супраць суседскай варажнечы, але і ўсякай няпраўды і перакруту — нават калі б яны некаму падаліся карыснымі для нейкіх нацыянальных патрэб. Хлусня да добрага не прыводзіць.

На заканчэнне выказваем шкадаванне, што даводзіцца развітвацца з наступнага года з нашым рускім чытачом з далёкага Жыгулёўска. Ягоная крытыка, няхай сабе і несправядлівая, тым не менш, таксама была карыснай для паўнейшага разумення сітуацыі. Жадаем яму ўсяго найлепшага ў жыцці — здароўя, дабрабыту і мірнага суіснавання з суседзямі.

Ніл ГІЛЕВІЧ: Гэтак званае двухмоўе пераходзіць у рускае аднамоўе

(Заканчэнне. *Пачатак на с. 1.).*

Кажуць, дзяржаўнае двухмоўе трэба ўвесці ў нас для таго, каб не пакрыўдзіць рускамоўнае насельніцтва. Але пра якую крыўду можа ісці гаворка? Давайце заглянем у дзейсны Закон аб мовах.

Чытаю абзацы артыкула 2-га: Рэспубліка Беларусь «забяспечвае правы свабоднага карыстання рускай мовай як мовай міжнацыянальных зносін», «Рэспубліканскія і мясцовыя дзяржаўныя органы, прадпрыемствы, установы і грамадскія арганізацыі ствараюць грамадзянам Рэспублікі Беларусь неабходныя ўмовы для вывучэння беларускай і рускай моў і дасканалага валодання імі».

Кажуць, гэта трэба зрабіць, каб у нас, на Беларусі, не сталася так, як у Прыбалтыцы або ў Малдове, каб не прыйшлося рускамоўным людзям уцякаць з Беларусі — па прычыне няведання імі беларускай мовы. Шаноўныя дэпутаты і ўсе шаноўныя грамадзяне рэспублікі! Пакладзіце кожны руку на сэрца і скажыце: няўжо вы верыце ў гэтыя недарэчныя страхі? Ды не верце вы ў гэта, і не верце таму, што выдатна ведаеце: у нас на Беларусі на моўнай глебе не павінна дайсці да канфліктаў ужо хаця б таму, што мовы беларуская і руская — вельмі блізкія між сабой, практычна перакладчык — асабліва на бытавым узроўні — не патрабуецца, а хутка вывучыць ці хоць бы падвучыць беларускую мову для практычнага карыстання не здолее хіба чалавек разумова хворы. Навошта ж пераносіць і накладаць на Беларусь тое, што адбываецца там, дзе і моўная сітуацыя зусім іншая?

Кажуць, гэта трэба зрабіць, каб не пазбавіць беларусаў ведання рускай мовы і тым чынам не адарваць іх ад вялікай рускай культуры. Наконт абавязковага ведання рускай мовы мы ўжо гаварылі — яно гарантавана законамі. Што ж датычыць вялікай рускай культуры, то... навошта ж гэтак кепска думаць пра беларусаў? Хто-небудзь сур'ёзна дапускае, што мы адмовімся ад засваення культуры Пушкіна, Талстога, Дастаеўскага, Чэхава, Буніна? Як то кажуць — ну што ж — шчыра дзякуем у такім разе!..

Кажуць, на Беларусі двухмоўе натуральнае, прыроднае, і таму яго трэба падтрымаць заканадаўча. Але ж рэч у тым, што ніякага раўнаправага двухмоўя няма. Усё гэтак званае двухмоўе з кожным днём — на нашых вачах і з нашай дапамогай— пераходзіць у рускае аднамоўе. Ці, можа, хто-небудзь стане адмаўляць гэты відочны факт? І гэта пры тым, што руская мова не мела статуса дзяржаўнай. А калі ёй гэты статус надаць — адміранне беларускай мовы пойдзе яшчэ хутчэй. І не трэба жывіць ілюзій. І не трэба хітрыць. Беларуская мова даведзена да такога становішча, што вытрымаць канкурэнцыю з другою дзяржаўнай мовай яна проста не зможа. У надта нераўнапраўных умовах яны сёння знаходзяцца. Спачатку трэба вярнуць правы мове гэтай зямлі, трэба, каб яна стала тут гаспадыняй, каб яна запанавала на Радзіме, загучала ўсюды і скрозь гэтак жа натуральна, як руская ў Расіі або польская ў Польшчы,— і тады я першы прагаласую за дзве і нават за тры і за чатыры дзяржаўныя мовы.

Нам трэба канчаткова пераадолець жалезную логіку той партыйна-наменклатурнай дамы, якая гаварыла: «Ну і што, што няма беларускіх школ і беларускай мовы, затое трактар «Беларусь» мы вывозім у 33 краіны». Лепш болей думаць пра такую логіку: калі б не было беларускай мовы — не ўзнікла б у 1918 годзе БНР, а значыць — не было б БССР, не было б нашай Рэспублікі Беларусь, не было б, натуральна, і гэтага Вярхоўнага Савета, і мы з вамі не сядзелі б тут і не вялі б гэтых дыскусій.

Прапаную пытанне аб двух дзяржаўных мовах вынесці на ўсенародны рэферэндум. Шаноўныя калегі! Уявім сабе, што наш нацыянальна недастаткова свядомы народ — у чым ён не вінаваты і ў чым яго папракаць няможна,— уявім, што ён прагаласуе за дзяржаўны статус рускай мовы, а гэта значыць — за няшчасную долю сваёй мовы роднай. Гэта будзе нешта такое, што самы раз памерці ад сораму. Гэта будзе ні на што ў свеце не падобнае. Гэта застанецца прыкладам усяленскай ганьбы на ўсю далейшую гісторыю чалавецтва. Ну што ж! Беларуская мова перажыла за 1000 гадоў тры уніі, забарону 1696 г., рэпрэсіўныя ўказы і пастановы пятроўскія, екацярынінскія, мікалаеўскія, валуеўскія, мураўёўскія, аляксандраўскія, забойчыя пастановы польскага сейма, з якімі змагаўся вялікі беларус Браніслаў Тарашкевіч, затым — удары ягодаўскія, яжоўскія, берыеўскія, сталінскія і г.д. І ўсё-такі яна выжыла. Вось я і думаю: калі наша мова перажыла такія жахлівыя рэпрэсіі — перажыве яна — калі ўжо да гэтага дойдзе — і рэферэндум. Але ўсё-такі будзе лепш, калі мы абыдземся без ганьбы. Дарэчы, аб гэтым просяць і сотні бальшчыкаў у пісьмах, тэлеграмах і зваротах, якія паступаюць у Камісію па адукацыі, культуры і захаванні культурнай спадчыны. Толькі сёння прыйшлі такія звароты адразу ад некалькіх інстытутаў Акадэміі навук Беларусі.

Мае канкрэтныя прапановы, такім чынам, вынікаюць са сказанага. Першая: не трэба ўводзіць у Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь артыкул аб тым, што і руская мова ў Беларусі з'яўляецца дзяржаўнай. Другая: з пачуцця элементарнай павагі да сябе не выносіць на ўсенародны рэферэндум пытанне аб наданні рускай мове на Беларусі статуса дзяржаўнай.

27 кастрычніка 1992 г.

Рэха

Няўжо Клічаўшчына— не Беларусь?

Прачытаў у «Нашым слове» (№ 42) матэрыял Юркі Санько з Менска «Акупаваны эфір» і вырашыў распавесці яшчэ пра адзін выпадак акупацыі радыёэфіру.

Стала жывучы ў горадзе, я тым не менш часта наведваюся ў вёску Закупленне Клічаўскага раёна Магілёўскай вобласці, на зямлю сваіх продкаў, дзе і зараз жыве мая бабуля.

Дык вось, як прыеду апошнім часам у вёску, то не магу стрымаць пачуцця абурэння і здзіўлення. Тлумачу, у чым справа. Прыкладаў таго, што мясцовае радыёвяшчанне пакідае за кадрам жыццё рэспублікі, хапае. Так, у той час, калі жыхары незалежнай Беларусі слухалі перадачу аб святкаванні Дня беларускай вайсковай славы на плошчы Незалежнасці ў Менску, вяскоўцы Клічаўскага раёна вымушаны слухаць... Руслана Хасбулатава, запіс чарговай прамовы якога ў парламенце Расіі трансліравала раённае радыёвяшчанне.

Юрась ПІВУНОЎ.

г. Магілёў.

Хто адкажа?

Прачытаў у Вашай газеце (№ 42) матэрыял «Акупаваны эфір» і вырашыў падзяліцца сваёй думкай.

Нядаўна я ездзіў у камандзіроўку ў в. Шарэйкі Касцюковіцкага раёна. Паколькі там іншых сродкаў інфармацыі практычна няма, акрамя тэлевізара, то я ўзяў з сабой прыёмнік «Неўскі», які працуе толькі на сярэдніх і кароткіх хвалях. Я — беларус і, натуральна, жадаю слухаць сваю Беларусь, але там, апынуўся без рэспубліканскіх сродкаў інфармацыі, адзіным заставалася радыё «Свабода», дзе, як вядома, для беларусаў усё перадаецца на роднай мове. Тады «Свабода» якраз давала ў эфір варыянты нашага будучага дзяржаўнага гімна.

Раней я пісьмова выказваў органам Міністэрства інфармацыі сваё незадавальненне тым, што на тэрыторыі рэспублікі мы, на жаль, можам чуць роднае слова пераважна на доўгіх хвалях. Але канкрэтнага і яснага адказу так і не дачакаўся.

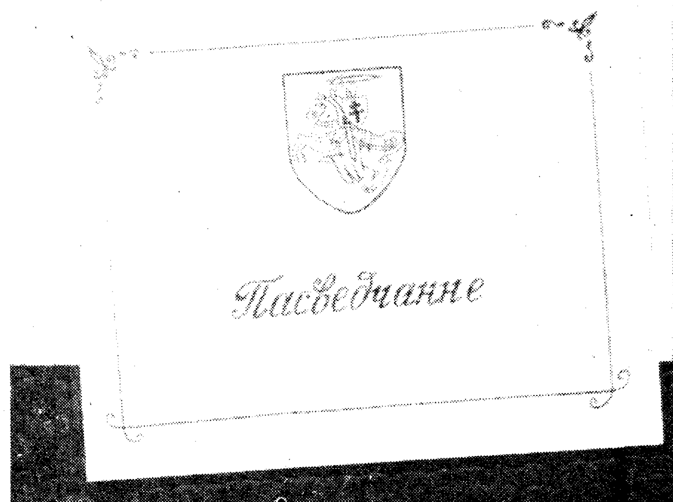
Апошнім часам на мітынгах, па радыё, тэлебачанні, у газетах сустракаеш, што ў нашай краіне нібыта ёсць пакрыўджаная рускамоўная меншасць. Але паглядзіце: ва ўсіх кіёсках, кніжных крамах і г. д. да 80 працэнтаў прадукцыі — на рускай мове. Што ж рабіць беларусам — тым, хто хоча чытаць, глядзець кіно, слухаць радыё на сваёй роднай мове?

Анатоль ШЫЛА, ветэран працы.

г. Менск.

Універсітэт у «тэхналагічным»

У Беларускім тэхналагічным інстытуце створаны універсітэт роднай мовы, гісторыі і культуры. Мэта яго — усебакова надрыхтаваць прафесарска-выкладчыцкі склад ВНУ да пераводу на беларускую мову ўсяго навучальнага працэсу. Заняткі праводзяцца з адрывам ад вытворчасці (2 месяцы) ці без адрыву — штотыднёва (па чацвяргах) на працягу паўгоддзя. Навучальны план універсітэта роднай мове і літаратуры адводзіць 60 лекцыйных гадзін і 264 гадзіны практычных і семінарскіх заняткаў. Акрамя таго, слухачы павінны праслухаць лекцыі па актуальных пытаннях гісторыі і культуры Беларусі (132 гадзіны), самастойна працаваць у семінарах.

Сёлета адбыўся першы выпуск слухачоў універсітэта. Цудоўна аформленыя, з выявай нацыянальнай сімволікі дыпломы атрымалі 34 чалавекі. Дыплом, дарэчы, дае права выкладання прадметаў на беларускай мове. Зараз ва універсітэце займаецца ўжо каля ста выкладчыкаў інстытута. Заняткі выклікаюць вялікую цікавасць. Гэта не дзіўна, бо чытаць лекцыі сюды запрашаюцца аўтарытэтныя навукоўцы, вядомыя беларускія пісьменнікі (Барыс Сачанка, Мікола Ермаловіч, Эрнэст Ялугін), рэдактары выдавецтваў, газет і часопісаў, супрацоўнікі менскіх музеяў.

Практычныя заняткі, семінары праходзяць не толькі на высокім навуковым узроўні, але даходліва і займальна. Тут немалая заслуга вопытных выкладчыкаў роднай мовы Н. Я. Савіцкай і Р. В. Міксюк, загадчыка кафедры гісторыі і культуры Беларусі, асноў эканамічнай тэорыі і паліталогіі П. Дзядзюлі, іншых супрацоўнікаў гэтай кафедры. Рэктарам універсітэта з'яўляецца доктар тэхнічных навук, прафесар, член Саюза журналістаў рэспублікі А. А. Саламонаў. Ён часта выступае на старонках рэспубліканскага друку, а ў інстытуцкай газеце «Технолог» вядзе пастаянную рубрыку «Якой ты была, Беларусь мая родная».

Сваю беларускасць слухачы універсітэта ўсебакова пашыраюць і паглыбляюць не толькі ў аўдыторыях. Разам са студэнтамі яны часта робяць экскурсіі па памятных гістарычных мясцінах роднага краю, ужо наведалі, у прыватнасці, старадаўнія беларускія гарады Навагрудак, Мір, Нясвіж. На чарзе — новыя маршруты, новыя вандроўкі і падарожжы.

Варта адзначыць, што ў тэхналагічным інстытуце ўпершыню створаны курсы для навучальна-дапаможнага складу (лабарантаў кафедраў, супрацоўнікі адміністрацыйных, гаспадарчых аддзелаў і служб), на якіх вывучаюцца родная мова, беларускае справаводства і гісторыя Бацькаўшчыны. Выпускнікі курсаў таксама атрымліваюць адпаведныя пасведчанні.

Папулярнасць універсітэта тлумачыцца яшчэ і тым, што вядучыя выкладчыкі (большасць — з кафедры гісторыі і культуры Беларусі, асноў эканамічнай тэорыі і паліталогіі) увесь час знаходзяцца ў творчым пошуку. Так, дацэнт В. Казлякоў распрацаваў спецкурс па гісторыі беларускай навукі і тэхнікі, дацэнт Б. Міксюк — тэматыку кантрольных работ па гісторыі Беларусі для завочнікаў-першакурснікаў усіх факультэтаў. Шляхам цеснага супрацоўніцтва універсітэта з кафедрамі гэтай ВНУ тут ужо падрыхтаваны беларускія эканамічныя і тэхнічныя слоўнікі, слоўнік рынкавай эканомікі, лекцыі і метадычныя распрацоўкі на роднай мове амаль па ўсіх дысцыплінах, якія студэнты вывучаюць у інстытуце.

Словам, не за гарамі той дзень, калі тэхналагічны інстытут духам і зместам навучальнага працэсу зробіцца сапраўды беларускай навучальнай установай.

г. Менск.

Б. ДАЎГАТОВІЧ,
дацэнт.

Меркаванні — Меркаванні

У красавіку ў Менску адбыўся міжнародны «круглы стол» па тэме «Беларусь у Вялікім княстве Літоўскім». Вучоныя ў асноўным закраналі пытанні: паходжанне і значэнне гістарычнай назвы «Літва», утварэнне Вялікага княства Літоўскага і ўдзел у гэтым гістарычным працэсе прабеларускага этнасу.

Усе тры названыя пытанні пакуль што не маюць дастаткова ўзгодненага пункту гледжання. У залежнасці ад нацыянальных гістарыяграфій, ацэнкі гісторыі поліэтнічнай сярэднявяковай дзяржавы — Вялікага княства Літоўскага значна адрозніваюцца. Вялікае значэнне мае прысутнасць у самой назве тэрміна «Літва», які ў апошнія стагоддзі атаясамліваецца з часткай балцкага насельніцтва (жэмайтамі і аўкштайтамі) былога Вялікага княства.

Паколькі беларуская нацыянальная гістарыяграфія развівалася ў найбольш неспрыяльных умовах камуністычнага дыктату, распрацаванасць яе невысокая. Толькі ў апошні час гісторыкі Беларусі атрымалі магчымасць аб'ектыўна асэнсоўваць мінуўшчыну свайго народа.

І ў дыскусіях за «круглым сталом» адчувалася, як многа яшчэ нам трэба зрабіць, каб запоўніць тыя прагаліны, што ўтвораны адсутнасцю аб'ектыўных навуковых даследаванняў на працягу многіх дзесяцігоддзяў. Хочацца сказаць шчыры дзякуй Міколе Ермаловічу за яго самаахвярны тытанічны ўклад у развіццё сапраўднай беларускай гістарычнай навукі.

Бясспрэчна, нават вельмі плённая дыскусія не здольна вырашыць узнятых праблем, ды яшчэ паблем такіх заблытаных.

Разумеючы ўсю важнасць і складанасць тэм, закранутых на сустрэчы навукоўцаў, хочацца хоць у агульных рысах выказаць сваё бачанне прычын, якія дагэтуль ускладняюць даследаванні.

Думаецца, што ў аснове большасці нестыковак і заблытанасцей ляжыць так званая балцкая гіпотэза. У адпаведнасці з ёй, старажытныя балты — продкі сучасных літоўцаў і латышоў — нібыта некалі займалі агромністыя тэрыторыі: ад нізоўяў Віслы на захадзе і аж да басейна верхняй Волгі на ўсходзе. Славяне ж на гэтыя землі прыйшлі нібыта толькі ў другой палове І тысячагоддзя нашай эры, а на паўночны захад — нават пазней.

Так званага Венедскага заліва (так даўней называлі Балтыку), балцкі этнас пад страшэннай пагрозай з усходу перасяліўся недзе прыблізна ў IV стагоддзі нашай эры.

Да таго часу тэрыторыя Прыбалтыкі была заселена фінскімі і славянскімі плямёнамі, на што ўказваюць аўтары І і ІІ стагоддзяў нашай эры (Пліній, Тацыт, Пталамей). Раптоўнае ўварванне на гэтыя тэрыторыі агромністага чужароднага этнасу рэзка змяніла тут стабільную гістарычную сітуацыю, што адбілася на

Нават праз паўтысячагоддзе паміж чыста славянскімі і балцкімі этнасамі існавала шырокая зона са змешаным насельніцтвам, дзе яшчэ ўстойлівымі былі прыкметы двух этнасаў. Але многае ўжо злівалася ў агульнае рэчышча.

У пачатку другога тысячагоддзя, калі актывізавалася Кіеўскае, а затым Галіцкае княствы, а на паўночным усходзе — Полацкае княства, калі дружыны гэтых палітычных аб'яднанняў пачалі пранікаць на тэрыторыі з адзначаным вышэй змешаным насельніцтвам, узнікла неабходнасць узмацнення абаронча́й ролі гарадоў, як цэнтраў асобных зямель, невялічкіх княстваў, са сваімі ўмацаваннямі і дружынай вояў. Землі, якія апынуліся паміж дзвюма палітычнымі сіламі і па складу насельніцтва не маглі прымкнуць ні да аднаго з бакоў, сталі шукаць кантактаў між сабой, каб агульнымі намаганнямі супрацьстаяць знешняй пагрозе. Гэтыя гістарычныя ўмовы сталі адной з прычын зліцця разрозненых грамадскіх плыняў у зоне са змешаным насельніцтвам у адзін палітычны саюз пад назвай Літва.

БЕЛАРУС НА РАДЗІМЕ — ТУБЫЛЕЦ!

Гіпотэза грунтуецца на лінгвістычным аналізе гідронімаў згаданых тэрыторый, дзе выяўлена быццам бы шмат балтызмаў, а таксама на аналізе археалагічнай культуры штрыхаванай керамікі, якая характэрна для помнікаў сучаснай сярэдняй Беларусі і сумежных з ёю зямель. Кераміка гэтая ў Прыбалтыцы сустракаецца далёка не ўсюды.

Аналізуючы названыя аргументы, я схільны лічыць гідранімічны фактар занадта ўтрыраваным, а штрыхаваную кераміку, якая ў розных варыянтах сустракаецца і на тэрыторыі Беларусі з эпохі неаліту да ранняга сярэднявечча, зусім не балцкай, а праславянскай.

Такім чынам вынікае, што на працягу некалькіх тысячагоддзяў славяне на тэрыторыю сучаснай Беларусі ніадкуль не прыходзілі.

Балты ж у Прыбалтыцы — прышлы этнас. Яшчэ два тысячагоддзі назад яны жылі ў міжрэччы верхняга Дняпра і Волгі (на гэта ўказвалі літоўскі вучоны К. Буга, нямецкі даследчык М. Фасмер і іншыя). Таму я схільны лічыць, што ў сучасную Прыбалтыку, на ўзбярэжжа археалагічных помніках. Карэннае насельніцтва вымушана было часткова адысці ў напрамку роднасных плямёнаў, а часткова змяшацца з прышлымі элементамі, паступова растварыцца ў новым этнічным асяроддзі. Такім чынам у Прыбалтыцы паступова ўтварыліся новыя тэрытарыяльныя этнасы: чыста балцкі (жэмайты), балта-славянскі (аўкштайты) і балта-фінскі (плямёны пазнейшых латышоў).

Балты, спрасаваныя інерцыяй руху ў міжрэччы ніжніх Нёмана і Заходняй Дзвіны, затым пачалі расцякацца па іншых тэрыторыях, ушчыльняючы насельніцтва гэтых тэрыторый і змешваючыся з абарыгенамі. Асіміляцыйныя працэсы працягваліся стагоддзямі і мелі двухбаковую накіраванасць. Там, дзе больш моцнымі быў балцкі ўплыў, верх бралі балцкія этнічныя рысы. Але ў славянскім акружэнні мелі ся вялікія балцкія калоніі, і асіміляцыйныя працэсы тут запавольваліся.

Аднак праз стагоддзі мяжа паміж славянамі (продкамі беларусаў) і балтамі (продкамі сучасных літоўцаў) заставалася вельмі размытай.

Літва — добраахвотнае аб'яднанне княстваў з яшчэ слабымі, з досыць нетрывалымі агульнапалітычнымі сувязямі — атрымала новы аб'яднаўчы імпульс у пачатку XIII стагоддзя, калі ў Прыбалтыцы з'явіліся крыжаносцы, а на ўсходзе замаячылі грозныя татара-мангольскія орды.

Пэўны час Літоўскае аб'яднанне развівалася ў межах толькі змешанага славяна-балцкага насельніцтва. Затым яно хутка пашыралася за кошт добраахвотнага ўваходжання і іншых, неравыжна так званых рускіх, зямляў (княстваў).

Першым вядомым князем Літоўскага аб'яднання быў Мін Доўгі (Міндоўг).

Ці быў Мін па празванню Доўгі выхадцам з балцкага асяроддзя або са славян? Такіх звестак няма. Вядома толькі, што быў ён літвінам. Але ў той час паходжанне князя асаблівага значэння не мела. Куды больш важнымі з'яўляліся яго ваяўнічыя якасці і, у прыватнасці, валоданне зразумелай усёй дружыне мовай. А яна, як вядома з пазнейшых дакументаў, была славянскай («рускай»). Найбольш верагодна, што Міндоўг паходзіў са славян. На гэта ўказвае яго імя і мянушка, а таксама выбар сталіцы.

У Літве князь у тыя часы надзяляўся толькі ваеннымі функцыямі, улада яго заставалася абмежаванай. Кожнае з княстваў, што ўваходзілі ў аб'яднанне, мела сваё кіраўніцтва...

У падтрымку маёй версіі варта таксама згадаць, што дахрысціянскія імёны нашых продкаў-славян былі кароткімі. Яны нагадвалі аднаскладовы вокліч тыпу: Віт, Дан, Ліб, Мін, Оль, Рог, Тур, Хок, Ціх, Юр, Яр, Ян і іншыя. Для таго каб неяк выдзеліць асобу, што заслугоўвае асаблівай увагі, да імя дабаўлялася яшчэ слова-вызначэнне, напрыклад: смел, храбр, слаў, доўг, влад, горд, мір, мудр і іншыя. Такім чынам атрымліваліся складаныя імёны тыпу: Мін-доўг, Оль-горд, Рогвлад, Яр-слаў і падобныя да іх. Гэтым можна тлумачыць і паходжанне некаторых гістарычных асоб, меўшых непасрэднае дачыненне да гісторыі Беларусі і аднесеных даследчыкамі да іншаземнага паходжання са спасылкаю толькі на іх імёны. Але, як бачым, якраз з паходжаннем гэтых імёнаў яшчэ трэба разбірацца і разбірацца...

Васіль СУПРУН.
г. Слонім.

З пісьменніцкага стала

СТАРОНКІ ПРАВІНЦЫЙНАГА РАМАНА

(Працяг. Пачатак у № 46).

На полацкіх вуліцах шпацыраваў Міхаіл Лунін, аўтар бліскучага афарызма: «У Расіі два праваднікі: язык да Кіева, а пяро да Шлісельбурга». У Полацку жыў прыяцель Пушкіна пісьменнік Аляксандр Бястужаў-Марлінскі, а ў Віцебску працаваў над праектам сваёй «Канстытуцыі» Мікіта Мураўёў.

Пра дзекабрыстаў напісана на Беларусі непараўнальна болей, чым, напрыклад, пра паўстанцаў Касцюшкі. Напісана, зразумела, з вялікай прыхільнасцю. У чытача нараджаецца выснова, што слаўныя сыны Расіі — і нашы героі. Напэўна, яны хацелі беларусам свабоды і калі б перамаглі... З такімі думкамі мы разгортваем «Русскую Правду» Паўла Песцеля і даведваемся, што беларусы, аказваецца, не здольныя стварыць сваёй дзяржавы, а таму «должны отказаться от права особой народности». І наогул, на абшарах імперыі ўсе павінны стаць расійцамі і размаўляць па-расійску, «на общепонятном». Назвы іншых народаў Песцель прапаноўваў проста адмяніць. Полацк атрымоўваў шанц стаць памежным горадам, бо землі за Дзвіною дзекабрысты меліся аддаць Польшчы.

Як бачым, народу заставалася разлічваць адно на ўласныя сілы. Яны яшчэ драмалі, але душа беларусаў жыла — у казках і песнях, у звычаях і ў мове, што чакала лепшых часоў.

Няхай наступнай старонкаю правінцыйнага рамана будзе, умоўна кажучы, этнаграфічная.

Эпіграфам да яе маглі б стаць словы пра беларускі нацыянальны характар з выдадзенага ў 1905 годзе дзевятага тома «Полного географического описания нашего отечества»: «Белорус отличается гостеприимством, склонностью к веселию и доверчивостью, хотя ее можно и не сразу снискать. Отсутствие злопамятности в белорусе резко бросается в глаза всякому, кто с ним сталкивается. Вообще он обладает кроткой натурой». Праўда, я абавязкова зазначыў бы, што «кроткий» беларус толькі да той пары, пакул яму стае цярпення, а потым ворагу лепей трымацца ад яго за рэчкай.

А што да полацкіх людзей — і ў мінулым, і ў нашым стагоддзі — дык дадам сюды яшчэ колькі штрыхоў. Па-мойму, палачане маюць большую, чым іншыя беларусы, схільнасць да іроніі і гумару, якія дзіўным чынам спалучаюцца з іх балцкай стрыманасцю.

Палачане любяць і ўмеюць смачна пад'есці, узяць з паважнай прычыны добрую чарку, але пры гэтым не напіцца да божае моцы. А яшчэ душа палачаніна здавён, з прыкаветных паганскіх часоў, схільная да веры ў розныя дзівосы, што цудоўна засведчыў сын прыдзвінскай зямлі Ян Баршчэўскі ў сваёй кнізе «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях», якую крытыкі XIX стагоддзя параўноўвалі з сусветна вядомым казачным цыклам «Тысяча і адна ноч».

Апрача шырока вядомых дамавікоў, лесавікоў ды іншых нячысцікаў, палачане верылі ў разрыў-траву, што разрывала замкі ды кайданы і расколвала ў касцоў косы-літоўкі, а таксама ў лятучае зелле, або траву-пералёт, якая блішчэла ў небе, як зорка, і магла выканаць любое чалавечае жаданне. Верылі, што ў ваколіцах Полацка блукаюць здані двух вялізных чорных сабак, якія некалі належалі паганскаму асілку Бою з ваколіц цяперашняга Краснаполля. У сярэдзіне мінулага стагоддзя яшчэ спраўлялі ў гонар гэтых таямнічых стварэнняў адмысловае свята. Гаспадар браў ласы кавалак, нахіляўся пад стол і тры разы клікаў: «Стаўры, Гаўры, гам, прыходзіце к нам!» Было шмат сведкаў, што пасля гэтага ў хаце сапраўды на імгненне з'яўляліся два чорныя цені.

Маці і бабулі апавядалі дзецям пра трох каралёў: кашэчага — Варгіна, пеўневага — Будзіміра і мышынага — Паднора. Малыя туліліся бліжэй, чуючы пра волатаў Дубіну, Пруда і Гарыню або пра шматаблічную нечысць, што ахоўвае закапаныя вакол Полацка скарбы. Мурашкі густа бегалі па спіне, калі згадвалі вадзяніка, што жыў у Палаце на вірах і краў людзей: жанчыны рабіліся зеленакосымі русалкамі, а мужчыны самі ператвараліся ў вадзянікоў. Праўда, Бог не даваў нячысціку спакою: на зімовае свята Вадохрышча выганяў яго ў лазу і толькі пасля Спаса дазваляў зноў нырцануць у раку.

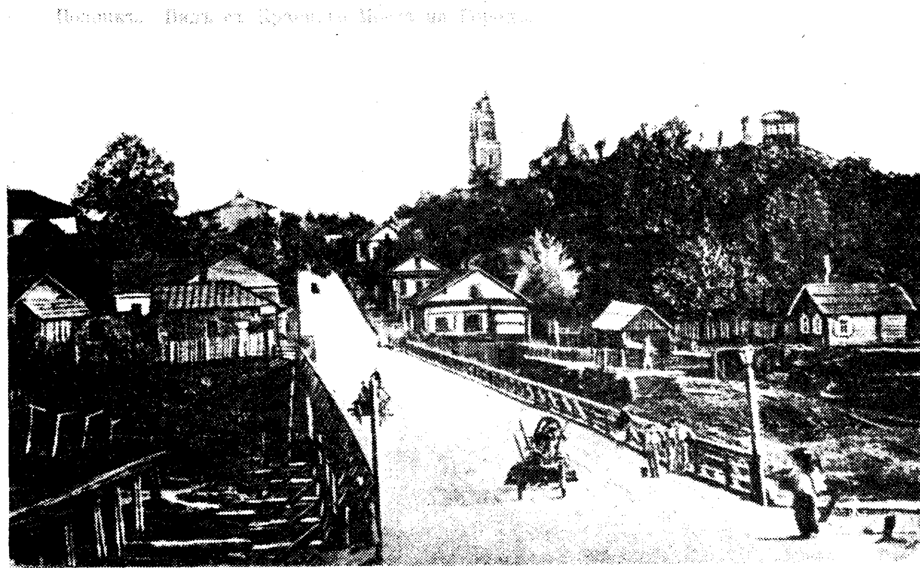
Найбольшую папулярнасць мелі, бадай, гісторыі пра пярэваратняў-ваўкалакаў. Самым непамысным у становішчы такога зачараванага злым ведзьмаком гаротніка быў страх забыцца, што ён не звер, а чалавек. Таму кожнае раніцы ваўкалак мыўся, водзячы пысаю па роснай траве, а ўвесну, калі людзі аруць і сеюць, разграбаў лапамі зямлю.

Даруйце, што захапіўся. Але ж я — палачанін, а нас хлебам не кармі, а дай паслухаць нешта загадкавае ды вусцішнае.

На заканчэнне размовы пра натуру нашых продкаў пазнаёмімся з тым, якімі ўбачыў у 50-ыя гады XIX стагоддзя жыхароў Прыдзвіння аўтар кнігі «Исторические сведения о примечательнейших местах Белоруссии» генерал-маёр М. Без-Карніловіч: «Незнакомый с роскошью белорусец довольствуется малым: не скучает своею жизнью, ни трудами; от него все можно получить справедливостью, умеренностью, ласкою: верный и признательный за добро, не стерпит оказанной ему несправедливости. Мужчины охотники курить табак; оба пола любят попировать на похоронах, свадьбах, крестинах. Потомки принявших христианство кривичей откровенны, суеверны, до сих пор сохранили одежду, язык и некоторые обычаи своих предков».

Дадамо сюды і напісанае пазней, ужо ў 1912-ым, Іванам Буніным: «Гостил, между прочим, у А. С. Черемнова, в северной части Витебской губернии. Громадный лесной край, необычайно интересный в бытовом отношении. Мне довелось очень много ходить пешком, вступать в непосредственные отношения с местными крестьянами, присматриваться к ним, изучать их язык. У крестьян этой полосы, по-моему, в наиболее чистом виде сохранились неиспорченные черты славянской расы. В них видна порода. Да и живут они хорошо, далеко не в тех ужасных некультурных условиях, как наш мужик в средней России».

Пасля перагляду царскімі ўладамі дакументаў і масавага пазбаўлення шляхецкіх правоў, дваранства на Полаччыне складала ўжо не такую, як за часамі Рэчы Паспалітай, але ўсё адно вельмі значную долю насельніцтва. Віцебскі генерал-губернатар у 1840 годзе дакладваў міністру ўнутраных спраў, што ў губерні 5106 дваран абодвух полаў, якія маюць сялян і маёнткі, 14875 — з зямлёю і 5761 беззямельных «Высший

круг дворянства вообще отличается тою образованностью, которая в некоторой степени уравнивает все просвещенные сословия Европы, дворянство среднего разряда также довольно образованно... Прямая искренняя приверженность к правительству и самостоятельные достоинства русского характера встречаются весьма редко и служат исключением; большая часть дворянства, будучи польского происхождения, сохраняет свою нацию и чуждается всего русского». Апошнія губернатаравы словы вымагаюць удакладнення. Мясцовую шляхту нельга назваць польскаю: яна хоць і гаварыла пераважна па-польску, была мясцовага паходжання, ніколі не захоплівала чужую зямлю, а наадварот, бараніла яе ад ворагаў, паўставала супроць акупантаў, добра ведала беларускую мову, фальклор і звычаі народа.

Гэта былі звычайна вольналюбныя гасцінныя людзі, якія ўмелі ваяваць і любілі добрую застоліцу. Баюся, што не скажу пра шляхецкі стол лепей, чым Уладзімір Караткевіч у «Дзікім паляванні караля Стаха». У яго апісаннях няма хіба што папулярнай па Полаччыне «палёнкі» — гарачага трунку з палёнай гарэлкі, журавінаў і мёду. Славіўся некалі і мёд-трайняк полацкіх езуітаў. Адзін з герояў «Шляхціца Завальні» з цёплым пачуццём згадвае айца Попэ, якому быў даручаны нагляд за вінным склепам. Там, у запаведным кутку кляштара, стаялі велізарныя дубовыя бочкі з выдатным старым мёдам, кухаль якога адразу вылечваў любую прастуду.

У шляхецкіх дамах чыталі збольшага польскую літаратуру. Аматары прыгожага пісьменства выпісвалі з Пецярбурга і з Вільні штогоднікі «Незабудку» і «Рочнік літарацкі». У другім нумары «Рочніка» за 1844 год быў надрукаваны ўрывак з «Гісторыі ў легендзе» — рамана-жыццяпісу, прысвечанага святой Ефрасінні. Ён належаў пяру Міхала Борха, уладальніка недалёкага ад Полацка маёнтка Прэлі Дынабургскага павета. Паўтары сотні падпісчыкаў налічваў у Прыдзвінні яшчэ адзін альманах сярэдзіны XIX стагоддзя — «Рубон» (як мы памятаем, гэта старажытнае найменне Дзвіны), назва якога вызначала кола аўтараў. Адукаваная публіка добра ведала імёны Яна Чачота і Тамаша Зана, сяброў Адама Міцкевіча, а таксама паэтаў-рамантыкаў, што служылі ў трыццатыя-саракавыя гады ў Лепелі. Чыталі, вядома, і расійскую літаратуру. (Між іншым, сюжэт «Дубровского» Пушкін пачуў ад шляхціца-афіцэра з Дзісненскага павета.)

Працяг будзе.

Уладзімір АРЛОЎ

Беларускае замежжа

«А вам не зразумець, як за мяжой...»

З Прыазёрска Джэзказганскай вобласці (Казахстан) прыйшоў чарговы — дванаццаты — нумар газеты «Рокаш». Выданне падрыхтавалі сябры мясцовай суполкі ТБМ імя Ф. Скарыны Станіслаў Суднік, Ігар Супаненка, Віктар Грамадка, Алесь Гінясецкі.

Безумоўна, выкліча цікавасць працяг публікацыі палкоўніка Уладзіміра Шнэка з Аўстраліі «Гісторыя БКА» (Беларускай Краявой абароны). Вось кароткі ўрывак з надрукаванага: «5 красавіка 1944 г. Прэзідэнт Беларускай Цэнтральнай Рады зацвярджае палажэнне аб афіцэрскіх рангах у БКА, аб вайсковай форме.

12 красавіка 1944 г. Прэзідэнт БЦР зацвярджае палажэнне аб падафіцэрскіх службовых ступенях у БКА.

28 красавіка 1944 г. выдаецца пастанова Прэзідэнта БЦР аб утварэнні фонду дапамогі сем'ям вайскоўцаў БКА.

6 чэрвеня 1944 г. выдаецца загад Прэзідэнта БЦР, які абавязвае афіцэраў БКА насіць толькі сваю беларускую форму і забараняе ўжываць афіцэрскія адзнакі чужых армій.

Вызначаецца камісія дзеля далейшай апрацоўкі уніформы і адзнак БКА.

Усё, здаецца, ідзе, як належыць. Але далей падзеі разгортваюцца зусім неспрыяльна. Немцы, устрывожаныя моцным беларускім нацыянальным уздымам, пачынаюць сістэматычна перашкаджаць умацаванню БКА. У дачыненні да БКА яны паступова пераходзяць да тэрору. У Заходняй Беларусі яны, у прыватнасці, ідуць на сакрэтнае пагадненне з падпольнай польскай Арміяй Краёвай, якая шырока разгортвае кампанію фізічнага вынішчэння свядомага беларускага актыву, праваслаўнага духавенства і асабліва — афіцэраў і супрацоўнікаў БКА...»

Зацікавіць чытачоў грунтоўны артыкул Яраслава Грынкевіча «Праблемы войска — праблемы дзяржавы», у якім размова ідзе аб неабходнасці паскоранай беларусізацыі Узброеных сіл нашай рэспублікі. Не ведаю, ці чытаюць газету «Рокаш» у нашым Міністэрстве абароны, але ж у артыкуле Я. Грынкевіча яго супрацоўнікам можна знайсці шмат слушнага і карыснага.

Прыцягвае ўвагу і артыкул Вацлава Сярпінскага «Калі быць наслядоўным», дзе робіцца аналіз стасункаў беларускіх грамадскіх арганізацый у Казахстане з казахскім нацыянальным рухам. Аўтар робіць слушную выснову: «Калі мы павялі барацьбу за нацыянальнае вызваленне нашай Бацькаўшчыны, то... не можам супрацьдзейнічаць нацыянальнаму вызваленню якога-небудзь народа».

У дванаццатым нумары «Рокаша» чытачы сустрэнуцца з таленавітым паэтычным дэбютам чатырнаццацігадовай (!) школьніцы Лены Бязрукавай. Цяжка ўтрымацца, каб не працытаваць фрагмент яе вершаванай споведзі «Настальгія»:

Не ў першы раз пра дапамогу молім,
Не ў першы раз ніхто не чуе нас.
Як хочацца сапраўднай, светлай волі,
Як хочацца вярнуцца нам да вас!

А вам не зразумець, як за мяжою
Сваёй Радзімы, матухны сваёй
Сціскае сэрца цяжкаю тугою.
І вусны шэпчуць модлы толькі ёй.

Кастусь ЛАДУЦЬКА.

Вучымся!

ПАЧАТКІ

Вочна-завочная школа

Вядзе Валянціна Карлаўна РАМАНЦЭВІЧ

ЗАНЯТКІ IX

ФАНЕТЫЧНАЯ РАЗМІНКА

1. Прачытайце словы, правільна вымаўляючы перад націскным складам часціцу *не*.

[н'а]	[н'э]
не хо́ча	не захо́ча
не про́сіць	не папро́сіць
не пі́ша	не напі́ша
не но́сім	не прыно́сім
не ця́гне	не расця́гне
не ка́жа	не адка́жа

2. Прачытайце прымаўкі і прыказкі, памятаючы правілы вымаўлення. Растлумачце іх сэнс. Звярніце асаблівую ўвагу на вымаўленне вылучаных слоў.

Рада *з людзьмі* ніколі *не* шкодзіць. Адна галавешка і ў печы *не* гарыць, а дзве і ў полі *не* гаснуць. Адна ластаўка вясны *не* робіць. *З песні* слова *не* выкінеш. У лес дровы *не* возяць. Навука хлеба *не* просіць. Хто ў бядзе *не* быў, той сапраўдных прыяцеляў *не* знае. Разуму на кірмашы *не* купіш. Хто летам позна *спіць*, той лета *не* бачыць. *Не* саромейся пытаць: больш спытаеш — больш пазнаеш. *Не* слухаў бацькі і маткі, дык людзі павучаць. Ідзі *з людзьмі*, то *не згубішся*. Да чаго *не* дойдзеш, то ў *кніжцы* знойдзеш. Добры чалавек і сабаку дражніць *не* будзе. Са свайго языка *спусціш* — на чужым *не* зловіш. *Не* рабі ліхога і *не* бойся нікога.

3. Растлумачце правілы чытання слоў *з людзьмі, з песні, спіць, згубішся, ў кніжцы, спусцішся,* прачытайце іх.

4. Запомніце скорагаворкі і прагаварыце іх хутка тры разы.

Клара закрыла краму на крук.

Страказе каза казала:
— Я ў пучкі лазу вязала,
Павязу лазу казлу,
Каб не лазіў у лазу. (В. Жуковіч.)

ПАЎТАРЭННЕ ВЫВУЧАНАГА

1. Зрабіце паведамленні паводле наступных сітуацый.

Вы пасадзілі на дачы малады сад.

У Вашым садзе сёлета добры ўраджай.

Вам прапанавалі флянсы (саджанцы) добрых гатункаў яблынь і груш.

Вы любуецеся цвіценнем свайго саду.

Парайце маладым гаспадарам, як лепш даглядаць клубніцы.

Вам неабходна перасадзіць кусты парэчак.

2. Адкажыце на пытанні паводле тэксту «Купалле».

Калі адзначаецца Купалле?

— Чаму ў купальскім свяце цэнтральнае месца займае вогнішча?

— Якія магічныя дзеянні з агнём і вадой выконвала моладзь у купальскую ноч?

— Чым Вас зацікавілі паданні пра агністую папараць-кветку?

— Чаму вялікую цудадзейную сілу маюць лекавыя зёлкі, сабраныя на Купалле?

— Як растлумачыць, што рэкі і азёры ў купальскую ноч свецяцца прывідным святлом?

— Ці хочаце Вы, каб свята Купалля адзначалася і ў наш час?

ДЛЯ ЦІКАЎНЫХ

Прачытайце тэкст і перакажыце яго.

Касьба і жніво

У канцы чэрвеня пачыналася ў сялян самая гарачая пара. Ад «Пятра» на лугах ужо ляжалі зялёныя пракосы. А касьба абавязкова павінна была закончыцца да свята Ілы. У народзе так гаварылі: «Прыйдзе Ілья — наробіць гнілля». Пагодныя дні — неабходная ўмова для касьбы, таму касцы звычайна спявалі:

Касцы косяць,
Бога просяць:
— Ой, дай, Божа,
пагоданьку
Ды на нашу работаньку.

У некаторых месцах Гродзеншчыны існаваў такі звычай. Калі з'яўляўся на луг гаспадар, які наняў касцоў, яго звязвалі вяроўкай, звітай з травы. З гэтага жартоўнага палону ён павінен быў выкупіцца грашыма.

А жніво на Беларусі было, вядома, яшчэ больш важнай падзеяй. Гэта пацвярджаюць спецыяльныя абрады: пакрыванне поля, зажынкі і дажынкі. Кожны селянін імкнуўся як мага хутчэй пачаць жніво, каб жыта не перастаяла. Жалі звычайна жанчыны і дзяўчаты, а таму і ў жніўных абрадах удзельнічалі выключна яны адны.

Раніцай, да ўсходу сонца, ішла на поле маладзіца, у прысутнасці некалькіх дзяўчат нажынала невялікі снапок жыта і, абвіўшы яго ручніком або полкай новага палатна, падкідала, прыгаворваючы:

Пакрыла ніўку
На добрую спажыўку;
Парадзі, Божа,
Наша збожжа!..

Потым маладзіца і дзяўчаты ішлі дамоў ці да гаспадара, чыё поле пакрывалі. Пры ўваходзе ў хату спявалі, аддавалі снапок гаспадыні. Тая адорвала іх грашыма. Затым падыходзілі з паклонам да гаспадара. Гаспадар частаваў жнеек і запрашаў на зажынкі. Тым і заканчвалася пакрыванне поля.

Праз два дні рабілі зажынкі. Вечарам, на заходзе сонца, гаспадарова дачка разам з сяброўкамі, спяваючы, адпраўлялася на поле. Гаспадыня ім давала з сабой яечню, сыр і гарэлку. На полі дзяўчаты сілкаваліся, зразалі па каласку, звязвалі невялікі снапок-гаспадарок, акрапілялі яго гарэлкай і, спяваючы, адпраўляліся дамоў.

Увайшоўшы ў хату, гаспадарова дачка з паклонам падавала снапок-гаспадарок бацьку. Той, падкінуўшы снапок, ставіў яго на покуці пад абразы. Пад снапок клаў чатыры медныя манеты і кланяўся, затым гаспадары частавалі дзяўчат і запрашалі іх на дажынкі. Увесь абрад зажынак суправаджаўся песнямі.

Цікава праходзілі дажынкі. На Віцебшчыне, напрыклад, заканчваючы жытняе жніво, адна частка жней, зрэзаўшы жменю жытніх сцяблін з каласамі, пачынала звіваць з іх вянок. У той час астатнія садзіліся на зямлю і спявалі. Першая з пяцінняў прысядала на кукішкі перад знарок пакінутым на полі кустом аржаных сцяблін з каласамі, яго палола, затым сцябліны звязвала ля самых калоссяў, што і звалася «барадой». У сярэдзіну куста клалі акраец хлеба і соль. Усё гэта дзеянне называлася «завіваннем барады».

Затым жнейкі з песнямі адпраўляліся дамоў. Калі на шляху ім трапляўся добра знаёмы чалавек, то зачынальніца надзявала яму вянок, а жнеі вакол «палоннік» спявалі песні да таго часу, пакуль ён не даваў выкуп — грошы ці якую-небудзь рэч.

Жнеек дома сустракаў гаспадар. Дзяўчаты надзявалі гаспадару на галаву вянок, а гаспадар запрашаў іх у хату, дзе яшчэ ў сенях іх віталі гаспадыня, трымаючы ў руках гарэлку, хлеб, соль, сыр. Калі гатова была вячэра, то адразу садзіліся за стол. І не толькі жнеі, але ўсе, хто ў хаце прысутнічаў.

На дажынкі пяклі бліны і да іх падавалі масла, мёд. Акрамя таго, варылі вельмі густую кашу, каб і пасевы на другое лета былі такія ж густыя. Таксама смажылі або варылі парася, пяклі яечню і частавалі гарэлкаю.

НОВАЯ ТЭМА: Правапіс апострафа і раздзяляльнага мяккага знака

Раздельнае вымаўленне зычнага з наступным галосным на пісьме абазначаецца апострафам і мяккім знакам.

Апостраф пішацца:

а) пасля прыставак, якія канчаюцца на зычныя, перад *е, ё, ю, я* і націскным *і: аб'ём, пад'ехаць, раз'юшаны, з'ява, аб'інець;*

б) у сярэдзіне слова пасля зычных перад *е, ё, ю, я* і націскным *і: вераб'і, інтэрв'ю, сям'я, двух'ярусны, надвор'е.*

Заўвага. Пасля *ў* перад *е, ё, ю, я, і* апостраф не пішацца: *абаўе, салаўіны, шчаўе.*

Раздзяляльны мяккі знак пішацца пасля свісцячых *з, с, дз, ц,* а таксама пасля *л, н: Лавуазье, лье, Аркадзьевіч, парцьеры.*

Практыкаванне. Спішыце і растлумачце напісанне слоў з апострафам і раздзяляльным мяккім знакам: кампаньён, Дзям'ян, медальён, салаўі, пап'юся, пад'язджаць, саб'ю, шыньён, сем'янін, з'явіцца, аб'яднанне, павільён, Савельеў, саф'ян.

Правапіс спалучэнняў зычных зн, сн, сл, рц

Раздельнае пары слоў, напісаных па-расійску і па-беларуску, звярніце ўвагу на выдзеленыя спалучэнні зычных. Зрабіце самі вывад.

Поздно — позна
областной — абласны
счастливый — шчаслівы
сердце — сэрца

Выключэнне складаюць такія словы: *кантрастны, аванпостны, баластны, фарпостны.*

Заданне. Са словамі, напісанымі па-беларуску, складзіце словазлучэнні і сказы.

Узор: *Позна — вельмі позна. Мы вярнуліся з экскурсіі вельмі позна.*

Замацаванне новай тэмы

1. Спішыце сказы, растлумачце напісанне выдзеленых слоў.

Я *салю* агуркі. Я *сальню* малако ў адзін збан. Я *палю* моркву, а пасля *пальню* яе вадой з рэчкі. У класе не было *сямі* вучняў. У нашай *сям'і* пяць чалавек.

2. Запішыце імёны і імёны па-бацьку.

Іван (бацька Васіль; Васілій), Аляксандр (бацька Ілья), Антон (бацька Юрый), Вадзім (бацька Аркадзь; Аркадзій), Уладзімір (бацька Віталь; Віталій).

Узор: Іван Васілевіч (бацька Васіль) і Іван Васільевіч (бацька Васілій).

3. Спішыце словы, устаўце, дзе трэба, мяккі знак ці апостраф.

Міл.ярд, сур.ёзны, батал.ён, п.яўка, рэл.еф, куп.ё, п.еса, канферанс.е, сузор.е, пад.езд, паштал.ён, кап.ё.

4. Спішыце і растлумачце напісанне вядомых Вам арфаграм.

Янка Купала быў сардэчным і ласкавым. Усё гэта моцна прываражвала кожнага, каму даводзілася з ім сустракацца. Хацелася быць разам з ім, слухаць яго шчырыя словы развагі, яго ціхі задушэўны голас. Самыя ласкавыя словы знаходзіліся ў яго для кожнага. Усіх маладых пісьменнікаў Іван Дамінікавіч называў толькі па імені і абавязкова ў лагоднай, ласкавай форме. Я ніколі не забуду святла яго добрых вачэй, яго задушэўнага голасу. Не раз яго слова «Міколачка» разганяла трывогі і супакойвала маё сэрца. Такім словам называў мяне толькі бацька. Перад маімі вачыма і зараз, нібы жывы, стаіць любімы вобраз паэта — нашага дзядзькі Янкі.

Паводле М. ХВЕДАРОВІЧА.

Развіццё гутарковай мовы

Агарод

1. Падкрэсліце і запомніце словы (і словазлучэнні), з якімі вы сустрэліся ўпершыню. Пабудуйце з імі словазлучэнні.

Огород — агарод
овощи — агародніна
овощной — з агародніны
овощевод — агароднік
картофель — бульба
морковь — морква
свёкла — бурак
редис — радыс
редька — рэдзька
репа — рэпа
брюква — бручка
лук — цыбуля
чеснок — часнок
огурец — агурок
капуста — капуста
кочан капусты — галоўка капусты
кочерыжка — храпка
помидор — памідор
горох — гарох
фасоль — фасоля
боб — боб
укроп — кроп
сельдерей — сельдэрэй
петрушка — пятрушка
тыква — гарбуз
семечки (подсолнуха) — семкі, семачкі
семечки (тыквенные) — гарбузікі
подсолнух — сланечнік
подсолнечное масло — сланечнікавы алей
салат — салата

* * *

Гряда — града, градка
борозда — баразна
ряд — рад, радок
лопата — рыдлёўка
грабли — граблі
копать — капаць
бороновать — баранаваць
сеять — сеяць
сажать — саджаць
садить — садзіць
рассада — расада
одно растение рассады; боковой побег — флянс
полоть — палоць
сорняк — пустазелле, зелле

2. Прачытайце загадкі, запомніце і па памяці загадайце іх сваім калегам.

Сядзіць пані ў жупане, хто жупан здзірае, той слёзы пралівае. (Цыбуля.)

Сядзіць Хадосся, растрапаўшы валоссе, хто ідзе, той скубе. (Цыбуля.)

Лата на лаце і шва не знаці. (Капуста.)

На градцы — доўгі і зялёны, у бочцы — жоўты і салёны. (Агурок.)

Ні акна, ні дзвярэй — поўна хата курэй. (Гарбуз.)

Сама пані ў каморы, а яе косы на двары. (Морква.)

Стаіць дуб повен круп, а наверсе струп. (Мак.)

Адна матка дванаццаць сыноў мае і на ўсіх націскае. (Граблі.)

Шэдэўры сусветнай паэзіі па-беларуску

Рубрыку вядзе

Лявон БАРШЧЭЎСКІ

Да паэтаў, чыя творчасць стала эпохай у сусветнай лірычнай паэзіі, належыць Іаган Вольфганг Гётэ (1749—1832).

Іаган Вольфганг ГЁТЭ

СПАТКАННЕ І РОСТАНЬ

Быў сэрца кліч: «Хутчэй да коней!» —
І конь памчаў, нібы страла;
Зямлю ўкалыхвала сутонне,
І ноч да стромых гор паўзла.
Вячысты дуб стаяў, як волат,
Імгла тулілася ніжэй,
І цемра з хмызняку наўкола
Сачыла сотняю вачэй.

Там поўня ў марыве свяціла
Ледзь-ледзь з-за копаў чорных хмар,
Вятры распасціралі крылы,
Злавесна абвявалі твар.
Хай ноч гайнёй пачвар глядзела —
Я ўзнёслы быў, ляцеў мой конь:
Як сэрца полымем гарэла!
Які па жылах цёк агонь!

І ўбачыў я цябе. Пяшчота
Ў вачах рунела дарагіх.
Быў твой я ўсёй сваёй істотай,
Быў для цябе мой кожны ўздых!
Вясны ружовы німб прыгожай
Аздобай твару быў твайго...
Я шчасця прагнуў. Толькі, Божа!
Я ўсё ж... ці заслужыў яго?

А ўранні ростань, як заўсёды,
Нямее сэрца мне ў грудзях...
Якая ў пацалунках слодыч!
І боль які ў тваіх вачах!
Пайшоў я: ў позірку адданым
Ты смутак не магла схаваць.
І ўсё ж, як слаўна быць каханым;
Багі, як слаўна ўсё ж кахаць!

Пераклад з нямецкай Лявона Баршчэўскага.

ШТЫЛЬ НА МОРЫ

Штыль на моры валадарыць
Да самога небакраю,
Роўнядзь гладкую тужліва
Бледны шкіпер азірае:
А вятры як паўміралі!
Ціш мярцвяная — да дна!
Ў вусцішна-празрыстай далі
Хоць бы хвалечка адна.

Пераклад з нямецкай Алега Лойкі.

Паэзіі радок чароўны

У верасні мінула 130 гадоў з часу, як не стала Уладзіслава Сыракомлі. Яго багатая літаратурная спадчына — гэта выяўлены пераважна па-польску патэнцыял беларускага духу і прадвесце нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі. Гэта відаць і ў яго вершы «Лірнік вясковы», напісаным 18 студзеня 1852 года ў прынёманскім фальварку Залуча.

Уладзіслаў СЫРАКОМЛЯ

Лірнік вясковы

Ідылія

I

Мая ліра для спеваў, з чарадзейскага дрэва
Мо цябе змайстравалі.
Як вазьму цябе ў рукі, як здабудуцца гукі,
У душы пойдуць хвалі.
Чутна радасць такая, нібы сэрца іграе
І тужліва, й вясёла.
Я шчаслівы, багаты, як ад хаты да хаты
Пераходжу праз сёлы!
Мне з табою — паталя: дзень і ноч, і шчэ болей
Граць не трэба ў цярпенні.
Абдае грудзі варам, і гарыць твар пажарам,
Ажно кроў у кіпенні.
Хоць рука адранцее і хоць сэрца самлее,
Тонаў я не зніжаю,
Граць заўсёды гатовы, бо я лірнік вясковы,
Я пры ліры сканаю!

II

Мая ліра для спеваў, з чарадзейскага дрэва!
Хай паслухаюць людзі!
Нібы ў небе стаецца, хто цябе дакранецца,
Вечна памятаць будзе.
Яго думка паўстане, сэрца ўчуе каханне,
І гуга апануе.
Быццам з карай якою, як з кінжалам, з табою
Аніхто не жартуе.
Бо кінжал цела рэзне, а ў душу толькі песня
Вастрынёю праб'ецца.
І бяда яшчэ тая, што ніхто не гадае:
Што ж у лірніка ў сэрцы?
Хіба свет ведаць можа, што ў грудзях маіх гожа,
Што хачу пры нагодзе
Граць ад сэрца, граць многа, у касцёле для Бога,
Для людзей у гасподзе.
Граць заўжды для адзінай, каб яна ў песні дзіўнай
Была гукам абнята,
Калі жыта зжынае ці пасля спачывае,
Ці гуляе заўзята.
Паглядзіце з настроем: ля яе хлопцы роем,
Ну, і смешныя дзеі:
Той вусы свае хваліць, гэты шаблю са сталі,
А той срэбра ў надзеі.
Мне Бог болей прызначыў: знаць свой гонар спявачы!
Ні прад кім не зніжаю
Я ні песні, ні слова — горды лірнік вясковы,
Я пры ліры сканаю!

III

Мая ліра для спеваў, з чарадзейскага дрэва!
А надзея слабая!
Мо ў табе шмат благога? Ці звярнуся да Бога,
Ці людзям заспяваю,
Твае тоны глухія ў гранні сэрцы людскія
Не збяруць у суполле,
Бо так слухае кожны, быццам слухаць няможна,
О, пакутная доля!
Як надарыцца часам пры алтары сам-насам
Спеў да Бога скірую,
Ксёндз сурова пагляне, што царкоўнае гранне
Тонам сумным марную.
Як пайду я на святы, дзе гуляюць дзяўчаты,
Моладзь бавіцца, скача,
Праклінаю імгненні песня-творчага ўмення
Ці хаваюся з плачам.
Спеў дзяўчына чакае, хоць душу замыкае.
А ўва мне боль глыбокі —
Я спяваю дзяўчыне, яна грошы тры кіне
І з другім ідзе ў скокі.
Скажа старац якісьці: «Музыканты калісьці
Для душы зналі словы!
Сёння йдзе на прыгоды маладзён безбароды,
Яму б рог пастушковы!»
І ўсе так пры спатканні — гэты хваліць, той ганіць,—
Я ж хілюся ў паклоне.
Ды вялікая ласка — хтось у ладкі пляскаў,
Сэрца сціяў у палоне.
Мая ліра — прызванне! Цябе б струшчыў дазвання,
Ты мой крыж — я трываю!
І прамень мой духовы, бо я лірнік вясковы,
Я пры ліры сканаю!

IV

Мая ліра для спеваў, з чарадзейскага дрэва!
Мяне пояць слязою!
Праз цябе маю сілу, калі ж лягу ў магілу,
Будзеш славай маёю.
Эй, шырока па свеце твой адгук разнясецца,
Мае словы памножыць.
Яны з краю да краю пойдуць аж да Дунаю
Ці да Кіева, можа.
Пасля ў леты якія прыйдуць людзі чужыя
Да суседняга дома:
«Хочам глянуць на дзіва, дзе ваш лірнік зычлівы,
Лірнік, свету вядомы».
Вось тады люд цікавы стане раптам ласкавы
І пачне пагалоскі,
І шаптацца ўжо будзе: «Скуль далёкія людзі
Знаюць песні той вёскі?»
Гонар вёскі багаты: дзяды, хлопцы, дзяўчаты
Прад людзямі чужымі
Будуць згадваць з былога слаўна лірніка тога,
Што спяваў і жыў з імі,
Павядуць люд прыбылы да цвінтарнай магілы,
Да крыжоў і да клёну,
Горда ўзнімуць галовы: «Тут наш лірнік вясковы,
Граў на ліры да скону».

З польскай пераклаў Уладзімір МАРХЕЛЬ.

Алег БЕМБЕЛЬ

З «падпольнай» кнігі

(Працяг. Пачатак у №№ 5 - 46).

Перакананы, што праблема практычнага карыстання нацыянальнай мовай мае важнае грамадскае і культурнае значэнне. У нашых умовах гэта праблема складаная. І мяне проста здзівіла павярхоўнасць і адназначнасць, з якой адгукнуліся на пастаўленыя пытанні літаратары. Куды большую глыбіню разумення сітуацыі выявілі некаторыя філосафы і людзі іншых прафесій. Нават у большасці вучнёўскіх лістоў і адказаў падкупляе сур'ёзнасць падыходу да пытання, якое пастаўлена на абмеркаванне.

Сфера ўжывання беларускай мовы — не выдуманая, не штучна створаная праблема. Але яна ні ў якім разе не можа быць зведзена да таго, на якой мове размаўляюць. Калі б гэта было так, то ўсё выглядала б вельмі проста: кожны хай гаворыць на той мове, на якой хоча. Аднак жа ад таго, наколькі шырокая сфера ўжывання роднай мовы, вельмі шмат залежыць (...) развіцці нацыянальнай культуры. І не толькі культуры. На (...) кай аснове практычнай жыццядзейнасці нацыянальнай мовы не можа натуральным шляхам адбывацца духоўны рост асобы і духоўная пераемнасць паміж пакаленнямі. Першыя ўражанні і ўяўленні чалавека пра навакольны свет павінны складвацца на грунце культуры роднай мовы. Таму асабліва важна, каб пачатковая і сярэдняя адукацыя адбывалася на роднай мове. Гэта добра разумеў і пра гэта пісаў яшчэ К. Ушынскі. Усякі іншы падыход да вырашэння гэтага пытання пакуль што з непазбежнай заканамернасцю будзе шкодзіць выхаванню паўнацэннага, не ўшчэрбнага чалавека. А такое становішча, у сваю чаргу, супярэчыла б мэтам пабудовы камуністычнага грамадства.

З другога боку, руская мова і літаратура павінны вывучацца вельмі настойліва, пільна і глыбока, бо праз іх беларус уваходзіць у вялікі свет усечалавечай культуры, у першую чаргу далучаючыся да багатых скарбніц рускай культуры.

Відавочна таксама, што вузкая сфера грамадскага ўжывання роднай мовы становіцца перашкодай на шляху развіцця нацыянальнай літаратуры і мастацтва, бо ў такім выпадку духоўныя здабыткі слаба даходзяць да шырокіх народных мас. Літаратура і мастацтва страчваюць кантакт з масавым чытачом. Яны да народа звяртаюцца, а водгук у адказ атрымліваюць слабы. Як сказана ў сучаснага беларускага паэта: «Пішам, а нас не чытаюць амаль». В. Распуцін выказаў правільнае перакананне, што «чытач — магутная рухаючая сіла літаратуры». Моўнае раз'яднанне літаратуры і чытача істотна змяншае гэтую сілу.

Ці дастаткова шырокі сёння абсяг абыходкавага культурнага ўжывання беларускай мовы? Відаць — не, бо ў 20-ыя і 30-ыя гады ён быў у БССР нашмат шырэйшы.

Чым выкліканы вузкія межы практычнага бытавання беларускай мовы сёння? Гэта пытанне не даследавалася, аднак было б наіўна думаць, што яго можна вытлумачыць нейкімі суб'ектыўнымі фактарамі: маўляў, нехта захацеў і пашырыў, а нехта іншы заўпарціўся і звузіў. Змены ў галіне моўнай арыентацыі і палітыкі залежаць ад больш сур'ёзных прычын. Гэта, як правіла, прычыны сацыяльныя.

Яшчэ больш інфантыльным выглядае перакананне асобных таварышаў, быццам захаванне вёскі аўтаматычна забяспечыць захаванне мовы. Іх ідэал — старая патрыярхальная вёска, нецадуладная ўплыву якога-небудзь прагрэсу. Для такіх таварышаў зялёны мох на саламянай страсе даражэй і важней бібліятэкі ў сялянскай хаце. На такім узроўні ў сучасны момант культура ўжо не стварaецца. Сёння гэта дрымучы правінцыялізм.

Інтэнсіўнае развіццё нацыянальнай культуры абвастрае пытанне аб практычна-побытавым статусе беларускай мовы, патрабуе пашырэння сферы яе выкарыстання. Хочацца спадзявацца, што такое пашырэнне адбудзецца. А як яно будзе адбывацца — на гэтае пытанне адкажа толькі будучыня. Аднак думаць над ім варта...

(Каля 50 гадоў, беларусмяшанец, гісторык са Смаленшчыны)

Што мы думаем пра цябе?..

Як магло стацца, што, каб быць гаспадыняй ва ўласным доме,— ты ператварылася ў служанку ці нават у нялюбае брыдкае дзіцё, лёсам якога перасталі не толькі цікавіцца, але і кпяць як родныя, так і чужыя?

(Працяг будзе).

Горас МАККОЙ

БЫВАЙ, ЖЫЦЦЁ, БЫВАЙ, КАХАННЕ!

(Працяг. Пачатак у №№ 32 — 46).

Я ведаў, што ён нахабна маніць. Ён вінен гэтаму буку бабкі — і яшчэ якія. Таму той і званіў яму. І Мандан аж збляднеў, калі падышоў да тэлефона... Я працягваў назіраць за «Б'юікам», прыкідваючы, як лепш зрабіць напад за ўсёй гэтай калатнечы, і нічога людскага пакуль што ў галаву не прыходзіла — у любым выпадку, раз вакол такая процьма народу, усё будзе навідавоку. «Б'юік» спыняўся толькі на людных вуліцах і нават па дарозе ніколі не з'язджаў на спакайнейшыя.

— Пра што ты думаеш, Джынкс? — спытаўся я.

— Пра тое, што гэта вар'яцтва,— зноў прабурчэў ён.

— Я таксама гэтак думаю. Вы разумееце? — павярнуўся я да Мандана.— Трэба пашукаць якоенебудзь іншае месца — дзе ўсе гэтыя грошы сцякаюцца...

— Не,— буркнуў Мандан.— Там народу яшчэ больш...

— Будзем ехаць за імі далей? — спытаўся ў мяне Джынкс.

— Хопіць,— адказаў я.— І так змарнавалі паўдня. Я ўжо зусім спляжаны. Трэба хоць крыху паспаць.

Джынкс пераехаў скрыжаванне і спыніўся за паліцэйскай машынаю, якая стаяла ўпоперак вуліцы, буферам да тратуара, мала не блакіраваўшы праезд. Непадалёк прыпаркаваўся ў забароненым месцы чыйсьці аўтамабіль, і паліцэйскі запаўняў штрафны квіток.

Мы з Манданам звярнулі на гэта ўвагу амаль адначасна, і па ягонай усмешцы я зразумеў, што ў галаву яму прыйшла тая ж самая ідэя, што і мне...

— Я забыўся, што з намі выжлы,— сказаў я.

— Вось-вось,— адказаў Мандан.— Тут і выйсце.

— Патэлефануйце Уэбэру...

— Паехалі да мяне, Джынкс,— сказаў Мандан.

— Чаму да вас? — запярэчыў я.— Тут непадалёку бар. Джынкс, заганяй машыну ў першую дзірку, якую знойдзеш, і прыходзь да нас у бар.

Я выйшаў з машыны.

— Хадземце,— сказаў я Мандану.

Ён выйшаў таксама, і мы перайшлі вуліцу.

— Уэбэр будзе незадаволены,— сказаў Мандан.

— Пляваць мне на гэта. Званіце. І адразу ж прыходзьце ў бар.

Мандан зачыніўся ў тэлефоннай кабіне, а я прайшоў у бар і заказаў вішнёвы напой. Ледзь я зрабіў першы глыток, як прыйшоў Мандан.

— Яго там няма,— сказаў ён.

— І калі, яны думаюць, ён вернецца?

— Яны не ведаюць. Я сказаў ім, каб ён патэлефанаваў мне.

Прыйшоў Джынкс і сеў побач з намі.

— Уэбэра цяпер няма там,— сказаў я яму.— Мандан перадаў ягоным людзям, каб ён яму пазваніў.

— Думаеш, ён пазвоніць?

— Вядома,— адказаў Мандан.

— Добра,—сказаў я.— Прыкладна праз гадзіну я буду дома: мне трэба сёе-тое купіць, прыдумаць яшчэ якуюсь гісторыю, каб растлумачыць Холідэй, чаму мяне не было дома сёння ўначы — нагаварыць што-небудзь пра якуюсь працу, што заняла ў мяне з вамі, Мандан, усю ноч...

— Ёй таксама трэба прыдумаць якуюсь гісторыю,— сказаў Джынкс.

— Што? — спытаўся я.

— Яна сёння дома таксама не начавала.

— І дзе ж яна была?

— Не ведаю. Выйшла ў адзінаццаць і не вярнулася.

— З кім яна была?

— Думаю, з Рысам.

— З Рысам?

— Думаю, з ім. Яна сказала мне, што выйдзе трохі пагуляць. Я выйшаў ціхенька ўслед за ёю, праз чорны ўваход, і ўбачыў, што яна сядае ў тачку на рагу вуліцы. Мне здалося, што за рулём быў Рыс.

— Ну і сука!

— Нішто сабе! — усклікнуў Мандан.— Вы завіхаецеся ўсю ноч, каб зарабіць некалькі долараў гэтай жывёліне, а яна настаўляе вам рогі...

«У рэшце рэшт, падумаў я, мне на гэта напляваць». Я ўжо паспеў зразумець, што Холідэй была адной з тых давалак, якіх нельга пакінуць адных нават на пяць хвілін, бо інакш яны кінуцца на першага прычасанага мопса, які ім трапіцца,— дык што мне дзівіцца? Вядома, я ўявіў, што дараджу ёю, але калі мужчына так доўга абыходзіцца без жанчыны, яму, натуральна, здаецца, што першая ж баба, на якую ён узбіўся, самая файная. Але спакваля кроў астывае, і ён разумее, што ўсе жанчыны аднолькава зладжаныя дзеля ягонага задавальнення, дык і не варта псаваць сабе з-за іх нервы...

У калідоры, каб адчыніць дзверы, я паставіў пакеты з пакупкамі на падлогу. Як толькі я ўвайшоў у кватэру, адразу ж пачуў з ваннай голас Холідэй:

— Гэта ты, Джынкс?

— Гэта я...

— Прывітанне,— сказала яна.

«Шаруйся, шаруйся,— так і захацелася мне сказаць ёй,— змывай з сябе паліцэйскі смурод».

— Добры дзень,— адказаў я.

У спальні я паклаў пакеты на ложак і пачаў разбіраць іх, калі яна выйшла з ваннай, выціраючыся ручніком. Кроплі вады зіхацелі на яе скуры, як раса на лісці. Цела ў яе сапраўды было цудоўнае...

— Процьму грошай, мабыць, патраціў,— сказала яна, гледзячы на пакупкі. Голас у яе быў ветлівы, нават саладжавы.

— І гэта толькі пачатак,— адказаў я.

— А дзе ты ўзяў бабкі? Паставіў што-небудзь?

— Нічога я не ставіў.

Яна села на ложак і ўзяла кардонку з кашулямі.

— Ты можаш не капаць на мае новыя кашулі? — сказаў я.

Яна адклала кардонку ўбок і паглядзела на мяне.

— Не сярдуй на мяне, прашу цябе,— ціха сказала яна.

— Я на цябе зусім не сярдую. Падсмаж мне, калі ласка, трохі хлеба і дай што пажаваць. Страшэнна хачу есці. Малако ёсць?

— Ёсць.

Я прайшоў на кухню, узяў у лядоўні бутэльку малака, наліў у шклянку і пачаў піць.

— Ты не хочаш спытацца ў мяне? — пачуў я за спінаю яе голас.

— Пра што?

На ёй быў адзін ручнік.

— Пра тое, дзе я была сёння ўначы...

— А чаму я павінен у цябе пра гэта пытацца? Гэта значыла б, што мне цікава, што ты робіш.

— Табе стане цікава, калі ты даведаешся, з кім я была...

— Я гэта ведаю...

Яна зусім не здзівілася.

— Не сярдуй, Ральф,— сказала яна.

— Поль,— паправіў я.— І магу табе пэўна сказаць: я зусім не сярдую. Як я буду сердаваць, калі мне на ўсё гэта глыбока напляваць? Што ты ненажэрная, дык гэта я даўно ведаю. Але каб з ганчаком! Ды яшчэ не проста з ганчаком, а менавіта з ім!

— Разумееш, мне трэба было разгаварыць яго наконт справы, якую вы задумалі з Манданам. Я ніяк не магла паверыць, што ўсё так файна, як ты расказаў...

«Добра... Аднак навошта тады класціся ў ложак з гэтай свіннёю?» — падумаў я.

— Што ён можа ведаць,— сказаў я пагардліва,— гэты ідыёт?

— Ты памыляешся. Ён нашмат хітрэйшы, чым ты думаеш...

— Гэта я ўжо чуў. Але Мандан мне і пра Уэбэра багата чаго расказаў. Ты бачыш цяпер, хто такі Уэбэр побач са мною?

— І ён цяпер гэта разумее, і я. І ведаеш, я табе хацела сказаць, што цяпер я вельмі шкадую, што не верыла ў тваю задуму. Цяпер я заўсёды буду верыць у цябе...

— Гэта добра,— сказаў я.— А зараз ты зробіш мне нарэшце што-небудзь паесці?

— І не думай, што паміж намі што-небудзь было. Нічога.

— Я ў гэтым упэўнены...

— Можаш мне паверыць. Клянуся табе памяццю нябожчыка-бацькі...

— Перастань! — не вытрымаў я.

Яна кінула на мяне адчайны позірк.

— Цяпер я шкадую, што не было,— прашыпела яна.

Я вярнуўся ў спальню і зноў узяўся за пакупкі. Усё, што я набыў — і кашулі, і гальштукі, і кальсоны, і шкарпэткі, і чаравікі — наймаднейшым не было, але ўсё ж такі я мог цяпер адзецца і абуцца ва ўсё чыстае і новае. Я купіў яшчэ два касцюмы, але іх трэба было крыху падагнаць пад мяне, і я пакінуў іх пакуль што ў краме, заплаціўшы за падгонку і дастаўку.

— Я суп разагрэла,— крыкнула Холідэй...

Я прайшоў на кухню і сеў за стол. Суп, падсмажаны хлеб, шклянка малака. Я еў і думаў: што ж такое мог ёй сказаць Рыс, што яна паверыла ў мяне, паверыла ў тое, што я падвязаў тут усю паліцыю.

— Ты купіў добрыя рэчы,— сказала яна.

— Так сабе. Хоць чыстыя. Я купіў яшчэ два касцюмы, карычневы і блакітны. Сёння прынясуць... Праз два дні мы зможам купіць усё, што захочам...

— Скажы мне, што вы задумалі?

— Пакуль што не магу. Трэба яшчэ, каб Уэбэр згадзіўся.

— Але як толькі ты запатрабуеш, ён будзе змушаны згадзіцца?

— Вядома. Аднак трэба абгаварыць з ім некаторыя моманты.

— Яшчэ малака?

— Не, дзякуй.

— Табе трэба трохі паспаць.

— Якраз гэта я і збіраўся зрабіць: прыняць ванну і трохі адпачыць...

— Зрабіць табе ванну?

— Дзякуй.

Яна пайшла ў ванную, а я пачаў раскладваць кашулі і кальсоны па шуфлядах шафы.

Прыйшла Холідэй, я пацалаваў яе і шыю і прайшоў у ванную. Толькі я залез у ваду, як увайшла Холідэй з маімі штанамі ў руках.

— Ты і гэта купіў? — спыталася яна, паказваючы мне маленькі залаты ланцужок, прымацаваны да рамяня.

— І гэта.

— А медаль?

— Гэта медаль за заканчэнне універсітэта.

— Твой?

Я сціпла ўсміхнуўся. Я не стаў тлумачыць ёй, як шмат прыйшлося мне займацца, каб зарабіць гэты медаль, колькі я ўсяго ўведаў, каб заслужыць яго.

— Дык ты сапраўды закончыў факультэт класічнай філалогіі?

— Сапраўды. Грэка-лацінскі курс.

Яна апусціла вечка ўнітаза і села.

— А я нядаўна падумала, што зусім нічога пра цябе не ведаю. У якім універсітэце ты вучыўся?

— Табе гэта так важна?

— Табе ж, я думаю, не сорамна назваць яго?

— Мне здаецца, гэта універсітэту павінна быць сорамна за тое, што я яго закончыў. Думаю, мая кар'ера не робіць гонару гэтай шаноўнай установе. Але гэта даказвае толькі адну рэч: я сам выбраў свой лад жыцця, а не маё былое асяроддзе падштурхнула мяне да яго. Я вырас не ў халупе, не з бацькам-п'яніцай і не з маткаю-шляхаю... Я таксама ненавіджу гэтае грамадства, аднак не таму, што мяне так выхавалі. Усе злачынцы, якіх я сустракаў, прафесійныя злачынцы — у нейкім сэнсе слабыя людзі, якія вінавацяць у сваёй знявечанасці грамадства. Я — ніколі!

— Ральф Котэр — гэта не тваё сапраўднае імя?

— Што зменіцца, калі ты ўведаеш сапраўднае?

— У цябе ёсць сям'я?

— Брат у Нью-Йорку.

— Хацела б я яго ведаць. Ён, мусіць, адзіны чалавек, якому ты цалкам давяраеш. Як яго зваць?

— Навошта гэта табе?

— Я ж таксама цікаўлюся гэтым запісам. І на мне вісіць забойства — ці ты забыўся, каго я скасіла, калі ты ўцякаў з Тока?.. Я хацела б ведаць, хто твой брат, каб звязацца з ім, калі штонебудзь здарыцца...

— Калі што-небудзь здарыцца, табе не трэба будзе звязвацца з ім. Усё адпрацавана, як у гадзіннікавым механізме...

— Ты не можаш нават сказаць мне, чым ён займаецца?

— Надта ты ўжо таропкая, дзетка,— усміхнуўся я.— Я цябе не разумею.

— У Рыса з Уэбэрам, мабыць, аж галовы баляць, так хочуць уведаць, што ж за гуз мае гэты запіс.

— Гаварылі яны з табою пра гэта ўчора?

— Няўжо ты думаеш, што я магла...

— Рассцелеш мне ложак? — абсек я яе.

— Паслухай, Ральф...

— Поль.

— Клянуся табе, Поль. Клянуся памяццю нябожчыка-бацькі...

— Дык рассцелеш ты ложак ці не?

Яна ўстала і прытулілася да сцяны.

— Няўжо ты думаеш, што я здатная...

Я схапіў ручнік і сцебануў яе ім па твары.

— Я сказаў табе рассцяліць мне ложак!

— О Божа! Чаму ты такі? — прастагнала яна, выходзячы.

II

Прыблізна а восьмай гадзіне Мандан падабраў мяне і Джынкса на сваёй машыне на рагу нашай вуліцы. За рулём быў ягоны негр.

— Ледзь пазнаў вас,— сказаў ён мне.— Ва ўсім новым...

— Гэта толькі пачатак,— сказаў я.— Дзе мы сустрэнемся з Уэбэрам?

— У яго ў кабінеце.

— Вы гаварылі яму пра нашую ідэю?

— Што вы! Па тэлефоне ён гэтага не праглынуў бы. І я не ўпэўнены, што праглыне пры сустрэчы.

— Я яго пераканаю... Па сваёй волі, ці пад маім гвалтам, але ён на гэта пойдзе...

— Толькі не наганяйце на яго страху, прашу вас! Заставайцеся спакойным. Гаварыць буду я.

— Ты чуў, Джынкс? — сказаў я.— Гэта і цябе датычыць.

— Чуў,— буркнуў ён.

(Працяг будзе).

Беларускі народны каляндар

Снежань — першы месяц зімы, час, калі пад устойлівым снегавым покрывам засынаюць травы і зёлкі, а свет ператвараецца ў белую пустыню. Назва месяца — ад снегападу, які мяцеліць, наносіць пухкія гурбы ў зацішных месцах. На снежань прыпадаюць дні *зімовага сонцастаяння (сонцавароту)*, калі вышыня сонца над гарызонтам апоўдні мінімальная. Гэта самыя кароткія дні года. Сонца нібы затрымліваецца на адной вышыні — 18, 19, 20, 21, 22 снежня даўжыня дня складае 7 гадзін 23—24 мінуты. 21—22 снежня — кульмінацыйны момант зімовага сонцастаяння, пасля чаго сваціла пачынае набіраць вышыню над гарызонтам і дні становяцца даўжэйшымі. Час зімовага сонцастаяння — пачатак астранамічнай зімы. Цягнецца на Беларусі зіма ў сярэднім 105—145 дзён. Для яе характэрны частыя адлігі, пахмурнае надвор'е, туманы, мяцеліцы.

Народныя прыкметы і прыказкі пра зіму: «Калі не будзе зімою бела, то не будзе ўлетку зелена», «Якая зіма, такое лета», «Зіма снежная — лета дажджлівае», «Як зіма марозная, а лета цяпленька, то й азіміна і ярына харашэнька», «Зіма — свякруха, лета — матачка», «Зіма — ліха, а без зімы яшчэ горш», «Зіма як казна, сваё возьме», «У снежні мароз і снег вышэй хаты — год будзе багаты», «У снежні адкрыта вуха — летам будзе горача і суха». «Снежань год канчае, зіму пачынае».

Зімовыя абрады і песні беларусаў звязаны ў асноўным з сустрэчай і святкаваннем Каляд і Новага года. Калядныя абрады, звычаі і гульні — багатая частка фальклорнай спадчыны нашага народа.

4 (пятніца). *Уводзіны* або *Увядзенне ў храм Божай Маці (Прасвятой Багародзіцы)* у праваслаўных. Згодна з хрысціянскім паданнем, Багародзіца паходзіла з царскага роду Давіда. У тры гады адбылося яе ўвядзенне ў Іерусалімскі храм, пры якім яна выхоўвалася і святыням якога служыла да дванаццаці гадоў — дня свайго паўналецця. Народная прыкмета: якое будзе надвор'е ў гэты дзень, такой будзе і ўся зіма. На Увядзенне дзяўчаты варажылі на суджанага.

5 (субота). *Пракоп.* «Пракоп па снезе ступае, дарогі капае».

7 (панядзелак). *Кацярына.* «Прыйшла Кацярына — прыйдзе і пярына».

9 (серада). *Асенні Юр'я (Юрай, Георгій).* Па хрысціянскаму паданню — гэта ваяр-пакутнік, які прыняў смерць за тое, што не адрокся ад хрысціянскай веры. Яму прыпісваюцца подзвігі і добрыя справы. У славянскіх павер'ях выступае ў ролі абаронцы хатняй жывёлы ад ваўкоў і змеяў. Паганоска кажа, што калі ўвесну Юрай «замыкае» ваўкам зубы, то ўвосень ён іх «адмыкае», і тады звяры нападаюць на жывёлу і чалавека.

> **Снежань год канчае, зіму пачынае**

Прыказкі: «Да Юр'я ёсць хлеб і ў дурня», «Два Ягор'я ў году: адзін галодны, другі халодны».

13 (нядзеля). *Андрэй.* Свята ў гонар аднаго з дванаццаці апосталаў, які прапаведаваў хрысціянства, за што быў распяты ў Грэцыі на крыжы. *Прысвятак народнага календара.* У гэты дзень дзяўчаты варажылі на суджанага: высявалі насенне канапляў або лёну ля калодзежа, палонкі, у агародзе і прыгаворвалі: «Свяць Андрэю, канапелькі сею, дай мне знаць, з кім буду век каратаць». Добрым было знакам, калі насенне ўвесну прарастала. Каб жаданні збываліся, дзяўчаты ўвесь дзень пасціліся і пазбягалі размоў.

17 (чацвер). *Варвара.* Адзначаецца ў гонар егіпецкай пакутніцы. *Прысвятак народнага календара.* У гэты дзень нельга было жанчынам прасці кудзелю. Каб вялася жывёла, давалі ёй выпечаны з цеста былдлячыя галовы, вушы, капыты, рогі. Дзень Варвары прыпадае на час сонцастаяння, адсюль і прыказкі: «Прыйшлі Варвары, ноч уварвалі», «Варвары ноч уварвалі, і дзень прыбавіўся на казіны скок». Добрае надвор'е на Варвару сведчыла аб добрым будучым ураджаі ільну.

18 (пятніца). *Сава.* Святому прыпісваецца роля апекуна хатняй жывёлы, таму ў гэты дзень посцяць, не ядуць мяса, каб зберагчы бывдла ад ваўкоў. Сава быў кананізаваны праваслаўнай царквой у XIII ст.

19 (субота). *Зімовы Мікола.* Святы быў епіскапам з малаазійскага горада Міры Лікійскія (IV ст.). У народных павер'ях выступае ў вобразе заступніка земляробаў, які зберагае ў неспрыяльнае надвор'е лён у полі. Апякун маракоў і падарожных. Як з летняга Міколы пачынаецца лета, так з зімовага сапраўдная зіма. Аднак не заўсёды Міколы апраўдваюць спадзяванні людзей, што бачна з прыказак і прымавак: «На Міколы нета ні зімы, ні лета», «Ніводнаму Міколе не вер ніколі», «Да Міколы няма зімы ніколі», «Беражы сена ад Міколы да Міколы і не бойся зімы ніколі». Многа складзена прыказак пра тое, як святыя Варвара, Юрай, Мікола мацуюць зіму: «Юрай масціць, а Мікола гвоздзіць», «Варвара мосціць, Сава цвікі вострыць, Мікола — прыбівае», «Вясной Георгій, летам Мікалай з кормам, увосень з мостам, зімою з гвоздзем». Прыкмета: слата на Міколу — слотная выпадзе зіма.

22 (аўторак). *Зімовая Ганна.* «На Ганкі сядайце на санкі». Прыкмета: у гэты дзень бывае адліга.

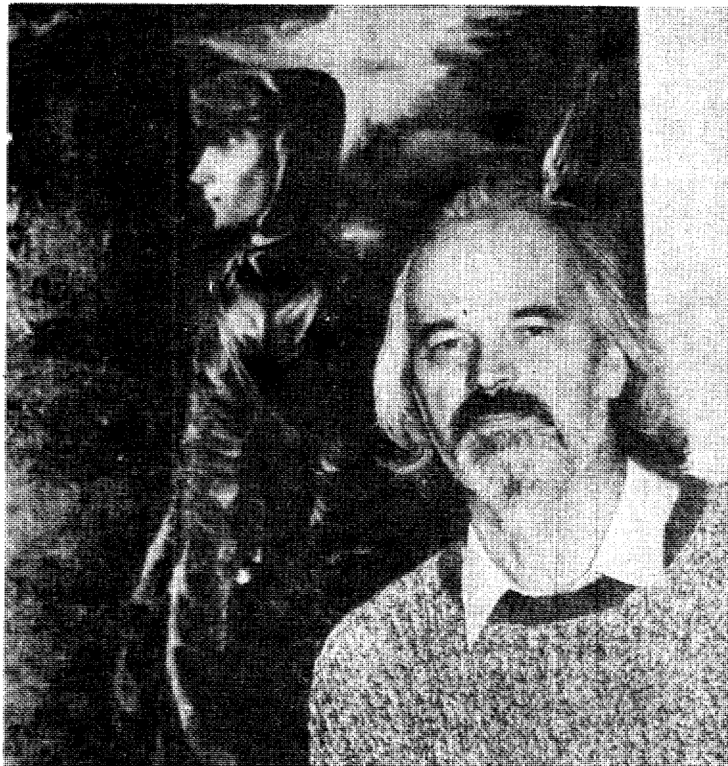
24 (чацвер). *Вялікая посная куцця ў каталікоў. Прыкмета: неба зорнае — на добры прыплод жывёлы і ўраджай на ягады.*

25 (пятніца). Каляды. Нараджэнне Ісуса Хрыста (Божае нараджэнне) у каталікоў. Прыказкі: «Сабачкі брэшуць, Калядкі будуць: мароз стучыць, вароты адчыняць вяліць». «Як прыйдуць Каляды — мужыкі мякіне рады, а як прыйдуць зажынкі, няма хлеба ні асьмінкі». «Калядкі — добрыя святкі, пад'еў ды на палаткі». «Пакінь сваё «дам» к Калядам».

У народзе быў звычай канчаць гаспадарчы год на Каляды. Парабкоў таксама наймалі і разлічвалі за пару дзён да свята, звычайна на св. Сцяпана (27 снежня па старому стылю). Адсюль пайшлі такія прыказкі: «Ужо тыдзень да Каляд — пан сваёй чэлядзі не рад», «На святога Сцяпана парабак лепшы за пана», «На святога Сцяпана пайду да другога пана», «Каляды па Калядзі».

31 (чацвер). *Багатая (скаромная) куцця* ў каталікоў.

ВЫСТАВЫ

У залах Дзяржаўнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь — персанальная выстава вядомага мастака Алеся Марачкіна. Экспануюцца творы розных гадоў. Асаблівую цікавасць выклікае галерэя гістарычных партрэтаў нашых славутых землякоў, палотны, прысвечаныя чарнобыльскай тэме.

На здымку: мастак Алесь Марачкін.

Яўген КАЗЮЛЯ, Белінфарм.

Да ўгодкаў Слуцкага паўстання

27—29 лістапада на Беларусі адбудзецца святкаванне Слуцкага паўстання 1920 г. Асноўныя мерапрыемствы — у Слуцку і Семежаве.

28 лістапада ў 8.30 з плошчы Незалежнасці Менска адправіцца аўтакалона з удзельнікамі свята па маршруце: Менск — Семежава — Слуцк — Менск.

У 11—12 гадзін у мястэчку Семежава мяркуецца асвяшчэнне памятнага крыжа ў гонар палеглых паўстанцаў.

У 14—15 гадзін у Слуцку на месцы, дзе стаяў дом Э. Вайніловіча, мяркуецца закладка помніка ў гонар першага з'езда БНР Случчыны.

У 17 гадзін у Слуцкім гарадскім палацы культуры адбудзецца ўрачыстае пасяджэнне і вечарына. Затым удзельнікі вернуцца ў Менск.

Народная лякарня

Хімічныя, фізічныя і лекавыя ўласцівасці воску

У склад воску ўваходзяць у асноўным вуглевадароды, арганічныя кіслоты, мінеральныя солі, спірты, эфіры, фарбавальнікі, вітамін *А*. Нядаўна вылучана з воску новае рэчыва — духмяны эфірны алей, які стаў каштоўным прадуктам парфумерна-касметычнай вытворчасці. Воск не раствараецца ў гліцэрыне і вадзе, хоць з апошняй пры пэўных умовах можа ўтвараць эмульсію. Раствараецца ў спірце, эфіры, хлараформе, бензіне, бензоле, шкіпінары. Добра змешваецца з многімі арганічнымі рэчывамі, плавіцца пры тэмпературы 63—66°С. Важная асаблівасць воску пераходзіць з цвёрдага стану ў мяккі, станавіцца пругкім і эластычным робіць яго незамменным кампанентам касметычных прэпаратаў — крэмаў, эмульсій, дэзадарантаў, пастаў, куды гэты няшкодны для здароўя прадукт дабаўляецца дзеля падтрымання патрэбнай кансістэнцыі вязкасці.

У фармацэўтыцы, як ужо адзначалася, ужываецца воск першага гатунку, а найбольш — адбелены, пазбаўлены пігментаў. Такі белы воск асабліва цвёрды, не мае смаку і паху, дае празрыстую бліскучую плеўку. У складзе касметычных масак ён адбельвае і ачышчае скуру, робіць яе мяккай і аксаміцістай.

Воск — надзвычай устойлівае рэчыва. Вядома, што, праляжаўшы доўгія вякі (у пяску пасля караблекрушэння або ў старажытнаегіпецкай пірамідзе), ён не страчвае сваіх уласцівасцей.

Лекавыя ўласцівасці пчалінага воску абумоўліваюцца наяўнасцю ў ім вітаміну *А*, што адыгрывае важную ролю ў нармальным развіцці клетак скуры, жыўленні і рэгенерацыі пашкоджаных тканак, а таксама наяўнасцю асобых бактэрыцыдных рэчываў, здольных забіваць хваробатворныя мікробы або перашкаджаць іх росту ці размнажэнню. Таму пад уздзеяннем васковай мазі свежая рана не дае нагнаення, а старая — ачышчаецца ад гною, дэзінфіцыруецца.

Маззю з пчалінага воску і смятаны ў народзе калісь лячылі ваўчанку — адзін з відаў туберкулёзу скуры, для якога характэрны карычнева-ружовыя струпы на целе.

Эпіграмы

Рыгор ЛІНКОР

ГУСІ

(Рыфму «Гусі- Беларусі» зацягалі)

Не толькі тым, што ратавалі Рым,
Праславіліся гусі.
Цяпер яны — вядома ўсім —
Ратуюць бардаў Беларусі.

ДЫМ АЙЧЫНЫ

И дым отечества
нам сладок и приятен...
А. Грыбаедаў.

Хоць гэта для здароўя шкодна,
Бо вынік ад курэння дрэнны,—
Куру я цыгарэты «Гродна»,
Бо дым Айчыны мне прыемны.

МЫШЫНАЯ САТЫРА, ЦІ НЕПІСЬМЕННЫ КОТ

Мыш напісала байку пра катоў,
Як пра найнахабнейшых звяроў.
Ў ёй столькі гневу і сарказму,
Сатыры ў ёй такі напор,
Што кот, здаецца б, здох адразу,
Каб толькі пачытаў той твор.
Ды кот, на жаль, чытаць не умеў,
А, як раней, мышэй ён еў.

Заснавальнік: ТБМ імя Ф. Скарыны.
Наш адрас: 220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Тэлефон рэдакцыі: 33-17-83.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара неабавязкова можа адпавядаць меркаванню рэдакцыі.

Рукапісы рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

Падпісана ў друк 23.11.1992 г. у 15 гадзін.
МВПА імя Якуба Коласа.
Мінская паліграфічная фабрыка «Чырвоная Зорка».
Наклад 7046 паасобнікаў. Зак. 1205. Індэкс 63865.